

A jogiszemélyek.¹⁾

Írta : dr. Ereky István.

II. A köztestületek.

I. A közigazgatás jóléti egységeinél az ú. n. intézeteknél mindig találunk egy olyan kisebb vagy nagyobb embercsoportot, amelyet az intézet közérdekű céljainak megvalósítása *sokkal mélyebben és közelebbről* érdekel, mint az összességet. Ha a mélyebben és közelebbről érdekelték — pl. a szegények, a betegek, a lelencek, az árvák stb. — önmaguk szervezkedni s közös céljaikat önmaguk megvalósítani képtelenek, akkor — mint láttuk — egy *rajtuk kívül álló* tényező hozza létre a cél megvalósításához szükséges közigazgatási egységet s az ilyen önkormányzattal *nem* rendelkező egységet neveztük *közintézetnek*. Ha ellenben a mélyebben és közelebbről érdekeltékben megvan a képesség arra, hogy szervezkedjenek és kollektív céljaikat megvalósítsák, illetve megvalósításuk érdekében áldozatokat hozzanak; vagy pedig ha ez a képesség nincs meg, de a tárgyi jog az érdekelték körét mestersegesen kiterjeszti s ezen a révén legalább a hiányzó anyagi erőket pótolja, akkor közintézetek helyett *köztestületek* jönnek létre. Mielőtt a köztestületek *keletkezésére, működésük feltételeire és a megszűnésükre vonatkozó legfőbb alapelveket kifejtenők*, valamint a közintézeteknél ugyanúgy itt is *két kérdést* kell megoldanunk. Tisztáznunk kell t. i., hogy a köztestületek anyaközületei gyanánt milyen magasabbrendű jogi személyek szerepelhetnek?

S ki kell mutatnunk, hogy a közigazgatás különböző ágaiban milyen fajta és mekkora jelentőségű köztestületek milyen arányokban fordulnak elő?

Míg a közintézeteknek, mint pia causáknak eredetileg s az egész rendi korszakon át csak egyféle anyaközületeik voltak t. i. a róm. kath. egyház, illetve a reformáció óta a nagy történelmi egyházak, addig, a köztestületek anyaközületei között már a magyar királyság harmadik századában feltűnnek az egyház mellett az állam és a községek. A köztestületek tehát már a rendi világot megelőzőleg is kétfélék t. i. egyháziak és világiak.

Ami már most az egyházi köztestületeket illeti, ki kell emelnünk, hogy minden egyháznak vannak olyan önkormányzattal felruházott alakulatai,

¹⁾ Az első közlemény a Városi Szemle 1928 január—februári számában jelent meg.

amelyek egyházi vagy vallásos célokat szolgálnak. Ahhoz azonban, hogy valamely alakulatot közttestületnek tekinthessünk, nem elég az alakulat céljának közérdekű volta és az önkormányzat; hanem ezenfelül szükséges először, hogy a tételes jog az egyházi vagy vallásos cél közérdekű voltát elismerje s másodsor szükséges, hogy az ilyen elismerten közcélt szolgáló alakulat hozzátartozzék az illető egyház közigazgatásának, mégpedig, nem az általános, hanem a különleges célokat szolgáló közigazgatásnak a szervezetéhez.

Ami e két kellék közül az elsőt illeti, az önkormányzattal felruházott egyházi alakulatokat csak azon államok jogrendjei alapján lehet közttestületekké minősíteni, amelyek az egyházat és az államot egymástól el nem választják s következésképp a vallásos célt közcélnak, megvalósítását pedig az egyház részéről közigazgatásnak tekintik. Minthogy a francia törvényhozás 1901 óta az egyház és az állam elválasztásának az álláspontjára helyezkedett, ez a magyarázata annak, hogy a francia jog 1900-ig az egyházak önkormányzati alakulatait — a második kellék fennforgása esetén — *közttestületeknek* ismerte el, ma pedig ugyanazon alakulatokat nem közttestületekké, hanem különleges *magánegyesületekké* minősíti.¹⁾ A francia joggal ellentétben a mi jogunk ragaszkodik ahhoz a harmónikus együttműködéshez s az ebből szükségképpen következő viszonyhoz, amely a magyar állam és a nagy történelmi egyházak között sok évszázados fejlődés eredményeképp kialakult. Épp ezért nálunk azon egyházi alakulatokat, amelyeknél a második kellék is fennforog, *közttestületek* gyanánt kell felfognunk s alkalmaznunk kell rájuk a közjogi jogi személyiség mindazon következményeit, amelyeket az egyházak különállásával össze lehet egyeztetni.

Hogy melyek ezen alakulatok, azt az illető egyházhoz való viszonyuk alapján kell megállapítani. A róm. kath. egyház vallásos egyesületei és társulatai pl., valamint az evangélikus egyház női és ifjúsági gyámintézeti egyletei egyházi közcélokat szolgálnak s önkormányzatuk is van; s még sem tekinthetők közttestületeknek egyszerűen azért, mert mint közérdekű egyesületek csak kiegészítő szervei, de nem alkotó elemei a katolikus, illetve az evangélikus egyház közigazgatási szervezetének.

Ami pedig a róm. kath. egyház káptalanjait s az evangélikus egyház községi, megyei, kerületi és egyetemes gyámintézeteit illeti, ezek hozzátartoznak ugyan az illető egyház közigazgatási szervezetéhez s önkormányzatuk is van; — de mivel nem egy bizonyos különleges célt, hanem az illető egyház közigazgatásának összes céljait szolgálják,²⁾ — messze túl-

¹⁾ L. Michoud: La théorie de la personnalité morale I. k. 245—246. old., 465. old.

²⁾ A gyámintézet hivatása pl.: mindazon egyházi céloknak segélynyújtás általi előmozdítása, amelyek az egyházi közalapból kielégítően nem támogathatók. Törvény az egyet. ev. egyházi gyámintézetről 3. §.

szárnyalják a speciális rendeltetésű köztestületeket, s mint az illető egyház általános közigazgatásának alkotó elemei a magasabbrendű sui generis jogiszemélyek közé tartoznak.

A második kellék tehát az egyházi és vallásos célt szolgáló egyesületek közül csakis a *férfi és női szerzetesrendeknél és kongregációknál forog fenn*. De ezeknél is éles megkülönböztetést kell tennünk aszerint, hogy a szerzetesek hivatása milyen közcélok megvalósítására irányulhat?

A szerzeteseknek hivatásuk lehet, hogy mint plébániák vezetői, illetve mint helyettes- vagy segédlelkészek ellássák a lelki pásztorkodással járó *közigazgatási* természetű teendőket; pl. bevezessék az anyakönyvbe a születéseket, a házasságkötéseket és elhalálozásokat, hiteles bizonylatokat állítsanak ki stb. Minthogy ebbeli hivatásuk a hívők összességét érdekli, a szerzetesek ezen minőségükben az egyház *általános* közigazgatásának a szervezetéhez tartoznak. Ami pedig összességüket, t. i. a *szerzetesrendet* illeti, ki kell emelnünk a közttestületek fogalmának azon lényeges alkotóelemét, mely szerint a közttestület tagjainak közérdekű tevékenységet kell ugyan kifejtteniök, de olyat, amely mélyebben és közelebbről az összességnek csak egy töredékét t. i. a közttestület tagjait érdekli. Minthogy ez az alkotóelem az első helyen említett hivatásnál fenn nem forog, a szerzetesrendeket *ezen hivatásuk szempontjából közttestületekké minősíteni nem lehet*.

De irányulhat a szerzetesek hivatása másodsor arra is, hogy bizonyos szociális és kulturális közcélok megvalósításával pl. betegek, sebesültek, vakok, siketek, némák, avagy elmebetegek ápolásával, illetve a gondjaikra bízott ifjúság tanításával és nevelésével foglalkozzanak. Ezen hivatásuk is az összesség érdekeit szolgálja ugyan, de kétségtelen, hogy mélyebben és közelebbről a hívőknek csak egy töredékét t. i. azokat érdeklik, akik ápolásukra, tanításukra és nevelésükre rászorulnak. Ebből a szempontból tehát megvan a jogi lehetősége annak, hogy a szerzetesrendeket és a kongregációkat speciális rendeltetésű közigazgatási egységeknek tekintsük. Minthogy azonban ebbeli hivatásuknak csak akkor tudnak eleget tenni, ha hozzá tartoznak valamely akár egyházi, akár világi anyaközület által fenntartott kórháznak vagy tanintézetnek a szervezetéhez, ebből szükségképpen következik, hogy a szerzetesek az ő második helyen kiemelt hivatásuk szempontjából mint különböző közintézeteknek az alkotóelemei szerepelnek.

Van azonban a szerzeteseknek egy harmadik hivatásuk is s ez arra irányul, hogy a három evangéliumi tanácsot követve s az apostoli szentszék által jóváhagyott szabályok szerint közösségben élve, magasabb keresztény tökéletességre törekedjenek. A tételes jog ezt a hivatást is közérdekűnek tekinti; de olyannak, amelynek betöltése legmélyebben és legközelebbről magukat a szerzeteseket érdekli; s mivel a szerzetesek ezen tulajdonképeni és legfőbb hivatásuk betöltése érdekében alkotnak rendcsaládokat s tesznek

szert önkormányzatra, ezen hivatásuk alapján kell a férfi és női szerzetesrendeket és kongregációkat, mint az egyházi közigazgatásnak speciális rendeltetésű önkormányzati alakulatait, vagyis mint *közttestületeket* felfognunk.

A szerzetesrendek és kongregációk, mint egyházi közttestületek mellett Európa többi államaiban már a XI., nálunk pedig már a XIII. század óta nagyszámban működtek olyan közttestületek, amelyeknek anyaközületei gyanánt a községek és az állam szerepeltek. Ezen világi közttestületek száma és jelentősége két tényezőtől függött; egyrészt attól, hogy a városi szabadságok és mentességek összességének, vagyis a városi önkormányzatnak a kivívásában milyen társadalmi rétegek vettek részt; s másrészt attól, hogy az ipar, a kereskedelem és a bányászat a fejlettségnek milyen magas fokára tudtak emelkedni?

A nyugati államokban a földbirtokosok, a kereskedők és az iparosok egyaránt hozzájárultak ahhoz, hogy a fejlettebb községek az egyházi és világi hűbérurak joghatósága alól kivett és önkormányzattal felruházott *városokká* alakuljanak át. Az egyházi és világi hűbérurak elnyomásával szemben ugyanis a községi *birtokosok* tömörültek legelőször *gildeknek*, vagyis *céheknek* nevezett egyesületekbe; ők harcoltak ki legelőször gildek részére különböző kiváltságokat és mentességeket; s mint legrégebb és legelőkelőbb céhek annyira magukhoz ragadták az immár várossá lett község ügyeinek intézését, hogy valóságos városi polgárokká csakis a földbirtokos gildek tagjai lehettek; hogy a város parlamentje gyanánt ezen legrégebb és legelőkelőbb céheknek az összejövetelei az ú. n. summum conviviumok szerepeltek s hogy az összes városi tisztviselők az ő céhjük tisztviselői közül kerültek ki.¹⁾ Midőn a gazdasági élet fejlődése következtében a földbirtok megszűnt a vagyon, a befolyás és a hatalom kizárólagos gazdasági alapja lenni, s a földbirtokos osztály mellett kialakult a *kereskedők* osztálya, a summum conviviummal szemben a kereskedők kezdtek céhekbe tömörülni azért, hogy a földbirtokosok céhjeinek elnyomásával szemben védekezhessenek, a kereskedelmet felvirágoztassák s a város ügyeinek intézésében a kereskedők részére is befolyást biztosítsanak. A kereskedők a céhekbe való tömörülés révén oly nagy sikereket értek el, hogy a summum convivium lassankint minden befolyását elvesztette s a földbirtokosok csak akkor gyakorolhattak befolyást a város ügyeinek intézésére, ha tagok gyanánt a kereskedők céhjeibe felvételtek.²⁾ A kereskedők révén azonban épúgy a város leggazdagabb polgárai intézték a város ügyeit, mint a summum conviviumok korában. Ép ezért, midőn a gazdasági élet fejlődésével a városokban egy jómódú és

¹⁾ Wilda: Das Gildenwesen im Mittelalter 38. old. Thierry: Considérations sur l'Histoire de la France: Ch. VI.

²⁾ Joseph Drioux: Étude économique et juridique sur les Associations 174—185. old.

népes *iparososztály* alakult ki, a városok arisztokratikus önkormányzatával szemben az iparosok is szervezkedni kezdtek s céhekbe tömörülve lassankint az iparos céheket tették meg a város irányadó tényezőivé s ezzel az egész városi önkormányzatot *demokratikussá* alakították át.¹⁾

Ellentétben a nyugati államokkal, nálunk a *földbirtokosok* a városi szabadságok kivívásában egyáltalán részt sem vehettek, ebből a célból tehát céhekbe sem tömörülhettek azért, mert a mi városaink legnagyobb részét idegenből betelepített vendégek alapították; a *kereskedők* szerepe pedig annyira minimális volt, hogy nálunk a céhek sem szám, sem jelentőség szempontjából a nyugati államok hasonló alakulataival nem versenyezhettek. A mi céhjeink ugyanis részint a földesúrihatalom alatt kialakult iparos társulásokra támaszkodva,²⁾ részint idegen hatás alatt túlnyomóan mint *iparos céhek* jöttek létre s a földesúri joghatóság alóli mentességet kiharcolva, nagy szerepet játszottak városaink kialakulásában; de nagyszámú és hatalmas *kereskedő céhek* hiányában városaink önkormányzatát már kezdetről fogva *demokratikus* alapokra építették fel.

Ezen iparos céhek két egymástól lényegesen különböző alakulatból állottak. Az egyik a *munkásokat* t. i. a legényeket foglalta magában s nagyjában véve, mint betegsegélyző- és temetkezőpénztár szerepelt; a pénztár tagjainak azonban csak kötelességeik voltak s ezeknek teljesítése ellenében élvezhették ugyan a pénztár nyújtotta előnyöket, *önkormányzatuk* azonban nem volt. Ép ezért — bár ezen alakulatokat is céheknek nevezték — a legények céhjei nem valódi köztestületek, hanem ú. n. *passzív alakulatok* voltak. Valóságos köztestület csakis abból a másik alakulatból tudott kifejlődni, amely az ugyanazon mesterséggel foglalkozó *önálló iparosokat* foglalta össze egy-egy külön szervezetbe. Ezen a szó valódi értelmében vett céhek tagjaik vagyontól és jövedelmétől elválasztott külön vagyona és jövedelemre tettek szert s gazdasági erőforrásaik felett s saját szerveik útján *önmaguk* rendelkeztek. Mint *önkormányzattal* bíró alakulatok eredetileg *magánjogi* értelemben vett jogiszemélyek voltak azért, mert kezdetben a tagjaik sorába való belépés nem volt *kötelező* s mert iparral nemcsak céhbeliek, hanem *mindenki szabadon* foglalkozhatott. A munkaadók céhjei azonban később *közjogi értelemben vett jogiszemélyekké* alakultak át. A céhek ugyanis évszázados küzdelmek eredményeképp kivívták, hogy bármiféle iparággal önállóan csak az foglalkozhatott, akit az illető céh tagjainak sorába felvett; s kivívták azt is, hogy minden egyes mester csak annyi legényt és tanoncot tarthatott, amennyit a céh az igazságos munkamegosztás érdekében előre megállapított.

¹⁾ Dr. Ereky István: Az egyesületekről. Tanulmányok a magyar ált. polg. törvénykönyv tervezete köréből 28—60. old.

²⁾ V. ö. Király János: Pozsony város joga a középkorban 20—35. old.

A céhek e két vívmány következtében szabad társulatokból *kényszertársulatokká* alakultak át s mint ilyenek fontos közfunkciókat láttak el; t. i. az iparosoknak a céhekbe való felvétele alakjában ők osztogatták az ipar-engedélyeket, ők állapították meg a munkaadók numerus claususát s ezen felül a munkások számának maximálása révén ők biztosították minden munkaadó részére a tisztességes megélhetést.

A *céhkényszer* és a *hatósági funciók* végzése kétségtelenné teszik a céhek jogi személyiségének közjogi jellegét. Vitás azonban, hogy a céhek milyen közjogi jogi személyek voltak, t. i. köztestületek-e vagy pedig magasabbrendű sui generis jogi személyek?

Az utóbbi jelleg mellett az a körülmény szól, hogy a céhek tagjaiknak kollektív céljai közül nem egynek, hanem a célok egész *sokaságának* a megvalósítására törekedtek. A céhek pl. kielégíteni iparkodtak tagjaiknak *vallásos* szükségleteit s ezért helyezkedtek egy-egy szentnek az oltalma alá s ezért tették tagjaiknak kötelességévé a vallásos életet, az istentiszteletek látogatását, a körmenetekben való részvételt stb.; kielégíteni iparkodtak tagjaik, illetve az egész város *hadügyi* szükségleteit s ezért jelölték ki előre, hogy ostrom esetén melyik céh, melyik bástyát vagy tornyot tartozik megvédelmezni; gondoskodtak bizonyos *szociális* célok megvalósításáról s ezért segélyezték a beteg tagokat, ezért adtak temetkezési segílyt s ezért gyámoltították az elhalt tagok özvegyeit és árváit; mindezekon kívül nagy fontosságú *iparrendészeti* funkciókat végeztek, midőn a mesterremek felülvizsgálata útján emelni iparkodtak a felveendő tagok szakképzettségét s midőn múltató mestereik útján ellenőrizték a készített iparcikkek jóságát s elrendelték a kontármunkák elkobzását; végül előmozdítani iparkodtak tagjaiknak *anyagi boldogulását* azzal, hogy a nyersanyagok mennél olcsóbb beszerzése s a kész iparcikkek mennél előnyösebb értékesítése céljából szabályozták az anyagbeszerzés módozatait, megállapították az ipari cikkek árát stb. A céloknak ez a sokasága magasabbrendű sui generis jogi személyekké tette volna az egyes céheket akkor, ha az általuk nyújtott előnyökben a város egész lakossága részesülhetett volna. Minthogy azonban minden egyes céh csak egy kis *töredéknek* az érdekeit szolgálta s a lakosság egészével szemben kiváltságokra és ezeknek eredményeképp monopóliumokra törekedett, a célok sokaságuk ellenére is ugyanazon társadalmi réteget érdeklő *rokoncélokká*, maguk a céhek pedig *speciális rendeltetésű önkormányzati alakulatokká*, vagyis *köztestületekké* alakultak át.

Jeleztük azonban, hogy a köztestületek számára és jelentőségére a kereskedelem és az ipar fejlettségén kívül nagy befolyást gyakorolt a *bányászat* színvonala is.

A magyar bányászat közel félezer esztendőn át csupa törpe társulatokat foglalkoztatott; s bár kisüzemek mellett is szükség volt arra, hogy a

munkások és hozzátartozóik betegség, baleset, rokkantság, aggkor, vagy elhalálozás esetén segélyeket kapjanak, — a kisüzemek a munkások és hozzátartozóik segélyezésére önmaguk képtelenek voltak. Az egyházhoz fordultak tehát s a szokásos 128 kuxából 2 kuxának a jövedelmét, a munkások pedig keresményük 2%-át ajánlták fel az egyháznak azért, hogy a nyomorba jutott bányamunkásokat és azok családtagjait segélyezze s részükre kórházakat és iskolákat építtessen. A XV. század vége felé azonban egy rendkívül nagy-jelentőségű változás állott be. A törpe társulatok egy tekintélyes részének helyébe több száz munkást foglalkoztató nagy vállalatok léptek s ezek, hogy az egyház részére lekötött kuxák jövedelmeit felszabadíthassák, maguk tették meg a kezdeményező lépéseket abból a célból, hogy munkásaik szervezkedjenek s a maguk és hozzátartozóik biztosítása érdekében *bányatárs-ládákat* alakítsanak.

A társládákba tömörült munkásság továbbra is osztogatott ugyan alamizsnát a kolduló szerzeteseknek; fedezte a körmenetek költségeit, fizette a plébánost, a kántort, a sekrestyést, az orgonistát s ezen túl is ajánlott fel serlegpénzt stb.; de a társládák rendtartásainak idevágó rendelkezései már csak azt bizonyították, hogy a munkások segélyezése eredetileg valláserkölcsi alapon történt s hogy az egyházzal való kapcsolat más formában ugyan, de akkor is fennmaradt, amikor már a munkások segélyezése *munkás-biztosítássá*, a segélyre való igény alamizsnából alanyi közjoggá alakult át, az egyház közvetítő szerepe pedig megszűnt. A munkaadók és munkások ugyanis maguk vették kezükbe a munkássegélyezés ügyét s a *társládákat* kötelezték arra, hogy a tagokat betegség esetén ingyen gyógykezeltesék, részükre, valamint az ő árváik és özvegyeik részére járadékszerű támogatást, illetve nyugbért adjanak, a beteg és nyomorba jutott tagok számára kórházakat és menházakat építsenek, elhalálozás esetén temetkezési segélyeket folyósítsanak stb. S hogy a társládák ebbeli kötelességeiknek eleget tudjanak tenni, a munkaadók és munkások minden közvetítés kizárásával *önmaguk* biztosították a saját pénztáraik részére a bevételeket a munkaadók hozzájárulásai, a munkások 2%-os tagsági járulékaival s a beiktatási, tanoncfelszabadítási és házasságkötési díjak és a bírságpénzek alakjában, valamint úgy, hogy a társládák mint *hitelszövetkezetek* tagjaik részére kamatfizetés ellenében kölcsönöket folyósítottak s azok legelemibb szükségleteinek kielégítése céljából mérsékelt haszonnal dolgozó *vállalatokat*, *mészárszékeket*, *gabonarakományokat*, *malmokat*, *sütőkemencéket* stb. tartottak fenn. Az anyagilag eképen megalapozott társládák eredetileg teljesen *szabodon* jöttek létre s megalakulásuk szabadságára kell visszavezetnünk, hogy a társmentőterek eredetileg közérdekű *egyesületek* voltak s a magánbányászat körében azok is maradtak. Az állam azonban a saját bányáinál, valamint a kincstári *principalitás* alatt álló, vagyis azon államilag támogatott nagyobb magánbányáknál, amelyeknél

a bányarészek többsége a kincstár tulajdonába ment át, rendkívül nagy súlyt fektetett arra, hogy a bányamunkások sorsa betegség, rokkantság és bal-eset, valamint aggkor esetére biztosítva legyen s az elhunyt bányászok özvegyei és árvái segélyben részesüljenek. Ép ezért a saját bányáiban és a kincstári principalitás alatt álló magánbányákban a társládák megalakítását s az azokba való belépést *kötelezővé* tette; az anyagi zavarokkal küzdő pénztáraknak szubvenciókat adott s abból a célból, hogy a munkásbiztosítás mennél szélesebb és biztosabb alapokon nyugodjék, a kincstári társládákat — autonómiájuk fenntartása mellett — *jtárspénztárakba* foglalta össze s a kincstári principalitás alatt álló társulatok társládáit a kincstári társ-pénztári egységekbe való belépésre *kényszerítette*; sőt a XVIII. század folyamán még ennél is tovább ment s a monarchia összes bányatársládái között életbe léptette a *viszonosságot*, olyan formán, hogy „az egyik helyen befizetett társ-pénztári járulék a másik helyen történt provizionálásnál kölcsönösen figyelembe vétetett.”

A bányatársládák egy része ennek következtében mint magánjogi jogi-személy megszűnt s *közjogi jogiszeméllyé alakult át*; s minthogy a társládákat az átalakulás után is *önkormányzat* illette meg, megállapíthatjuk, hogy a rendi világ kincstári társládái, valamint a kincstári principalitás alatt álló bányatársulatok társládái *köztestületek* voltak, mégpedig a kincstáriak olyan köztestületek, amelyek a monarchia két állama közötti viszony szempontjából is megtartották ebbeli jellegüket s a *viszonosság révén quasi internacionális jogállásra tettek szert.*¹⁾

Ha a rendi világnak a fentiekben ismertetett legfontosabb köztestületei között párhuzamot vonunk s a párhuzamnál a köztestületek későbbi fejlődését is figyelembe vesszük, akkor az egyházi és világi köztestületeket illetőleg két rendkívül jellemző különbséget kell kiemelnünk.

A magyar állam és a nagy történelmi egyházak közötti viszonyban semmiféle olyan változás be nem állott, amely miatt a szerzetesrendek és kongregációk köztestületi jellegüket elvesztették volna.

Nem így a rendi korszak világi köztestületeinél! A XIX. század folyamán jogi és gazdasági téren egyaránt oly rendkívül nagy változások mentek végbe, hogy a céhek nemcsak közfunkcióikat s ezekkel együtt köztestületi jellegüket veszítették el, hanem fennmaradásuk is lehetlenné vált. A céhek létalapja gyanánt ugyanis a kiváltságok, a társadalomnak rendekre való szakadozása, az iparnak kezdetleges kézműves jellege s az ipar monopoli-zálása szerepeltek. A XIX. század folyamán azonban a kiváltságokat s a

¹⁾ V. ö. Dr. Mihalovits János: A négyszázharminc éves magyar bányatársládái intézmény eredete és fejlődésének írott emlékei 1854-ig 6—35. és 17. old.

rendekre való tagozódást a *jogegyenlőség*, a kézművesipar igen nagy hányadát a *gyáripar*, az iparnak a céhek útján való monopolizálását pedig az *ipari szabadság* váltották fel. Ezekre az okokra kell visszavezetnünk, hogy míg a rendi korszak egyházi köztestületei fennmaradtak, s ma már közel ezer éves multra tekinthetnek vissza, addig a világi köztestületek szinte teljesen megsemmisültek s közülük mindössze a modern munkásbiztosítópénztárak ősei, a közel félezer esztendő múltú *bányatársulások* maradtak fenn s ezek is csak azért, mert a *nagyüzemek árnyékában mint ezeknek az alkotásai jöttek létre*.

De rá kell mutatnunk egy másik jellemző különbségre is.

Míg az egyházi közigazgatás terén új típusú köztestület csak feltűnően kevés tud kialakulni s ezek sem valódi köztestületek, hanem ú. n. passzív alakulatok, ilyenek pl. a különböző egyházak nyugdíjintézetei, addig a világi közigazgatás terén szinte azt mondhatnánk reakció támadt a francia forradalom testületellenes szellemével szemben, s az individualizmus túlzásait mindenütt köztestületek alakítása útján próbálják ellensúlyozni.

Hogy a testületekbe való tömörülés a közigazgatás különböző ágaiban meglehetősen egyenlőtlenül ugyan, de nálunk is mind nagyobb és nagyobb arányokat ölt, kitűnik a következőkből.

Ahol az állam elsősorban és legfőképpen mint hatalom lép fel, ott a szociális közigazgatási egységeknek s következőképpen a köztestületeknek a száma is feltűnően kevés. A külügyi és a pénzügyi közigazgatás terén pl. egyetlen egy köztestületet sem találunk; a belügyi közigazgatás terén pedig a vármegyei és a városi tisztviselek s a községi és körjegyzők nyugdíjintézetekbe tömörülnek ugyan, de mivel az intézetek desztináriusait t. i. magukat a nyugdíjasokat önkormányzat meg nem illeti, a belügyi közigazgatás a vármegyei, a városi és jegyzői nyugdíjintézetek révén csakis *passzív alakulatokat* tud felmutatni, de nem a szó *valódi* értelmében vett köztestületeket. A túlnyomóan közhatalmat gyakorló közigazgatási ágak között tehát mindössze kettő van, amely a szó valódi értelmében vett köztestületekkel rendelkezik. T. i. ilyeneknek kell tekintenünk a hadügyi közigazgatás terén a *vitézi rendet* s az igazságügyi közigazgatás terén egyrészt az *ügyvédi és a körjegyzői kamarákat* s másrészt az *országos ügyvédi gyám- és nyugdíjintézetet*. De bármelyikét vegyük ezen a szó valódi értelmében vett köztestületeknek, közülük egyetlenegy sem szolgálja az államot kizárólag, mint hatalmi alakulatot; hanem a hatalmi célok szolgálatát mindegyik összeköti valamely *szociális* célnak a szolgálatával. A vitézi rend pl. nemcsak arra van hivatva, hogy tagjaitól honvédelmi természetű közszolgálatokat követeljen, hanem arra is, hogy »a magyar állam védelmében kitűnt feddhetetlen honfiak iránt a haza soha el nem múló *hálóját* lerója« s az ú. n. »vitézi telkek« révén tagjainak *szociális*

jólétéről is gondoskodik.¹⁾ S hogy még egy példát hozzunk fel, az ügyvédi kamarák hivatása nem csak arra irányul, hogy tagjaik részéről az ügyvédi kötelességek teljesítését ellenőrizzék s felettük fegyelmi hatóságot gyakoroljanak, hanem arra is, hogy az ügyvédi kar *erkölcsi* tekintélyét megóvják, az ügyvédek jogait *megvédjék* s a jogszolgáltatás s az ügyvédség terén mutatkozó *hiányok orvoslásának módjaira rámutassanak stb.*²⁾

Bármily nagy legyen a jelentőségük ezen *kettős* rendeltetésű köztestületeknek, összességükben messze túlszárnyalják őket azok, amelyek a szociális közigazgatás különböző ágaiban működnek. De itt is különbséget kell tennünk egyrészt a szellemi s másrészt a gazdasági és közegészségügyi, illetve a szorosabb értelemben vett *népjóléti* közigazgatás között.

A szervezkedésnek *szellemi, gazdasági és közegészségügyi* téren egyaránt nagy jelentősége van. Látni fogjuk azonban, hogy a szervezkedés eredményeképp csak akkor jön létre köztestület, ha a tételes jog a szervezkedés célját olyan közcélnek ismeri el, amelyet szervezkedés hiányában maga az állam vagy a község valósítana meg; s látni fogjuk azt is, hogyha a tételes jog valamely kollektív célt ilyen nagyjelentőségű közcélnek, vagyis közigazgatási feladatnak ismeri el, akkor rendszerint *kényszereszközök*höz nyúl, illetve megengedi a kényszer alkalmazását abból a célból, hogy a megfelelő szervezet létrejöjjön.

Szellemi téren, vagyis a tudomány, a művészet, az irodalom terén azonban oly nagy, sőt azt mondhatnánk döntő jelentősége van az *egyéni* tudásnak, akarat erőnek és tehetségnek, hogy a szellem birodalmában alkotóerők gyanánt csak *egyéniségek* léphetnek fel s a szervezkedés célja mindössze arra irányulhat, hogy előmozdítsa és rendszeressé tegye az egyéni erők működését, a szervezkedésre való kényszerítés pedig csak *ritka kivételképen* szerepelhet.

Kényszer lehet pl. alkalmazni abból a célból, hogy a szellemi élet közigazgatásának munkásai a maguk és hozzátartozóik jövőjének biztosítása érdekében, bizonyos körzetek jobbmódú lakosai pedig népiskolák létesítése érdekében szervezkedjenek. Az ezen célokból alkalmazott kényszer hatása alatt jöttek létre egyrészt a *nem állami tanszemélyzet országos nyugdíjintézete* s másrészt a *külterületi népiskolai érdekeltségek*. Amaz a kultúrának közel 12.000 munkása, valamint ezek özvegyei és árvái részére biztosít ellátást, nevelési járulékot, életjáradékot vagy kegydíjat; emezek pedig az Alföld tanyavilágának s az uradalmi majorságok alkalmazottainak kulturális szükségleteit elégítették ki, midőn 979 új tanteremnek 846 új tanítói lakásnak és 622 új népiskolának az építését tették lehetővé. Ezen kényszer alapján létrejött szervezeteknek azonban *önkormányzatuk* nincs s ép ezért nem is tekint-

¹⁾ V. ö. 6650. M. E. 1920. sz. rendelet 1. §-át.

²⁾ V. ö. 1874. évi XXXIV. t.-c. 19. §-át.

hetjük őket valóságos, hanem csak *quasi köztestületeknek*, illetve helyesebben *passzív* alakulatoknak.

Valóságos köztestületet a szellemi élet közigazgatása csak kettőt tud felmutatni.

Ezek közül az egyiket t. i. az *Országos magyar gyűjtemény egyetemet* két okból kell köztestületnek tekintenünk. Először azért, mert a törvényhozás nem a nagy közgyűjtemények vezetőinek tetszésére és legjobb belátására bízta a gyűjteményegyetem megalkotását, hanem önmaga írta elő kötelezőleg, hogy a m. kir. országos levéltárt, a magyar nemzeti múzeumnak hat nagy tárát, a szépművészeti múzeumot s újabb alkotások gyanánt a svábhegyi csillagvizsgálót, a tihanyi élettani intézetet, a földrengési observatóriumot s a külföldi Collegium Hungaricumokat, illetve ezeknek tudományos kutató és művészkepző intézeteit és főiskolai kollégiumait, *egységes szervezetbe kell összefoglalni*. Ezen törvényhozás által gyakorolt *kényszer* alól mindössze egy nagy közgyűjteményünk vétetett ki, t. i. a budapesti tudományegyetem autonómiájára való tekintettel, a *budapesti egyetemi könyvtár*, amelynek csak joga, de nem kötelessége a gyűjteményegyetem kötelékébe való belépés. S másodsor köztestületnek kell tekintenünk a gyűjteményegyetemet azért, mert a törvényhozás a gyűjteményegyetemnek azt a rendeltetését, hogy a különböző intézetek harmónikus együttműködését biztosítsa, gyűjtési területeiket elhatárolja, az ásatások és gyűjtések rendszeres tervezetét elkészítse s ezen a réven a felesleges munkáknak és kiadásoknak elejét vegye, oly fontos közcélnak tekinti, hogy megvalósítását a szellemi élet közigazgatásának egyik *feladata* gyanánt fogja fel s a megvalósítást azért nem bizza az *általános közigazgatás* szerveire, hanem az érdekelt intézetek vezetőiből álló önkormányzati alakulatra, mert *ezt a megoldást tartja a legmegfelelőbbnek.*¹⁾

S a gyűjteményegyetem mellett ugyancsak köztestületnek kell tekintenünk a *magyar tudományos és irodalmi élet* központi legfőbb szervét a *magyar tudományos akadémiát*. Ellentétben a gyűjteményegyetemmel az akadémia nem a törvényhozás rendelkezései alapján, nem az állam parancsára s az állam pénzén, hanem a legnagyobb magyar lelkesítő példájának hatása alatt teljesen szabadon, a *társadalom áldozatkészségéből* jött létre. Az alapítók azonban olyan célt tűztek az akadémia elé, amelyet az egész nemzet s az állami hatalom is magáévá tett. Hivatásává tették t. i. az akadémiának, hogy a tudomány, művészet és irodalom kiválóságait egy egységes szervezetbe foglalja össze s a szervezettségben rejlő erőt használja fel arra hogy a magyar történet, nyelv, irodalom és művészet emlékeit összegyűjtse, a régi és új remekírók műveit lefordíttassa, tudományos vizsgálatokat és kísérleteket végeztessen, ezeknek eredményeképp eredeti munkákat irasson, egyszóval

¹⁾ V. ö. 1922 : XIX. t.-c. 3. §.; 1927 : XIII. t.-c. 2. §.

a tudományt és irodalmat magyar nyelven műveltesse és terjessze. Az akadémiának ezt a feladatát a tételes jog olyan *közigazgatási feladatnak* ismerte el, amelyet az akadémia nemlétében az államnak kellene megoldania, amelyet azonban mint mindenütt, úgy nálunk is a tudomány, az irodalom és a művészet kiválóságai önkormányzattal felruházott *köztestületté* szervezkedve, *önmaguk oldhatnak meg a legmegfelelőbbben*. Hogy tételes jogunk tényleg erre az álláspontra helyezkedett, ezt a magyar törvényhozás következő rendelkezései igazolják: a) az összes nyomdavállalatok in natura *adózni* kötelesek a magyar tudományos akadémia könyvtára javára ú. n. *kötelespéldányok* alakjában; b) az akadémia állandó alkalmazottai — a főtitkár, az osztálytitkárok és a főkönyvtárnok kivételével — valamennyien az országos magyar gyűjteményegyetem személyzetének összlétszámába tartoznak s állásuk és kvalifikációjuk alapján az ott rendszeresített három csoport valamelyikébe: a tudományos tisztviselői karba, a tudományos és műszaki segédszemélyzethez, vagy pedig a közigazgatási személyzethez osztatnak be; c) az akadémiának fentemlített összes állandó alkalmazottjait a gyűjteményegyetem szaktanácsának s ezen belül az akadémia képviselőinek jelölése alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki s az állam fizeti; d) ha egyrészt az akadémia s másrészt az állam, illetve a gyűjteményegyetem között jogvita támad, az akadémia a reá nézve sérelmes határozatokat panasszal támadhatja meg a közigazgatási bíróság előtt; ez pedig a panasszal megtámadott határozatokat nemcsak megsemmisítheti, hanem abban az esetben, ha a miniszter az akadémiát megillető államsegély kiszolgáltatását a törvény ellenére megtagadná, meg is változtathatja; s végül e) az akadémia 3 tagot választhat a magyar országgyűlés felsőházába.¹⁾

* * *

Míg a szellemi élet közigazgatása mindössze két valóságos köztestületet tud felmutatni, a szociális közigazgatás többi ágaiban a fontosabbnál fontosabb köztestületeknek egész sorozata működik.

Az idetartozó köztestületeket három csoportba foglalhatjuk össze: az első csoportba a *vízrendező- és vízhasználati társulatok*, a másodikba az *érdekképviseletek* s a harmadikba azon köztestületek tartoznak, amelyek a *társadalmi biztosság* problémáit vannak hivatva megoldani.

A rendi világ utolsó évtizedében a magyar törvényhozás még arra az álláspontra helyezkedett, hogy a *vízrendezés* egy-egy törvényhatóság határain belül a közbirtokosoknak, — több törvényhatóság területén pedig

¹⁾ 1923: I. t.-c. 1—4. §§. 1922: XIX. t.-c. 3—5. §§.; 1926: XXII. t.-c. 19. §. 1922. évi XX. t.-c. 1. §.

maguknak az érdekelt vármegyéknek a feladata. Ép ezért aszerint amint a vízimunkálatok egy vagy több vármegyét érdekeltek, — az 1840. évi X. t.-c. következőleg rendelkezett. Ha a vízrendezés ugyanazon egy vármegye területén vétetik célba s ha az érdekelt közbirtokosság többsége, vagy annak folyamodására a megyei közgyűlés valamely tónak, mocsárnak, vagy folyóvíznek a rendezését vagy levezetését elhatározza, a kisebbség köteles magát a többség akaratának alávetni; s azt, aki a közbirtokosok közül a megfelelő vízimunkálatok elvégzése elé akadályokat gördít, a szolgabíró köteles az okozott kár kétszeres megfizetésére kötelezni s 100 frt pénzbüntetéssel vagy egy hónapig terjedő »árístommal« sújtani.

Ha pedig több törvényhatóság területén átfolyó vizek rendezése vétetik célba s a törvényhatóságok egymásközt megegyezni nem tudnak, akkor a törvényhatóságok valamelyikének kérelmére a helytartótanács elrendelheti ugyan a vízrendezést; de azt a törvényhatóságot, amely a célbavett vízimunkálatokat akadályozni kívánja, vagy pedig a terhek viselésében részt venni vonakodik, a nádorispáni bíróság előtt kell perbe fogni s ez a bírói fórum dönt a tervbevett vízimunkálatok végrehajtása felett s ez állapítja meg a teherviselés kulcsát.

Mi sem természetesebb, mint hogy az 1840. évi X. t.-c. alapján *bíróságok előtti perlekedés eredményeképp* az árvízveszély ellen védekezni, mocsarakat kiszárítani s a termőterületeket alagsövezés, lecsapolás, öntözés útján megjavítani nem lehetett. Az azonban, hogy mindez lehetővé váljék, rendkívül fontos volt úgy állam, mint az egész magyar társadalom szempontjából.

Hiszen még 1919-ben is, amikor már a vízikultúra terén *a legelső* sorba kerültünk, de amikor már a régi nagy Magyarország területének $\frac{2}{3}$ -át elvesztettük, 38.000 kat. hold területet borított el az árvíz, s ugyanazon esztendőben 3490 kat. hold földterület termőképességét fokozták lecsapolás, öntözés és alagsövezetés útján; 81.030 kat. hold talajjavítást vettek tervbe; s 31.961 kat. holdra vonatkozólag végezték el — talajjavítás céljából — a felvételt.¹⁾ Sokszorosan nagyobb érdekek forogtak kockán a kiegyezés utáni első két évtizedben, amikor törvényhozásunk a modern vízikultúra *alapjait* rakta le. Hogy ezt megtehesse, törvényhozásunk szakított a negyvenes évek rendszerével s a vízrendezés és a vízhasználat céljait szolgáló társulatok szervezésénél nem a közbirtokosságok és a vármegyék területéből, hanem *műszaki egységekből* indult ki s az érdekelt területek birtokosait nem

¹⁾ V. ö. Jelentés az ország közállapotairól 1919—22-re vonatkozólag 125—127. oлд. A kultúrtechnóségek 1918-ig 1,424.241 kat. holdnyi lecsapolást, 46.427 holdnyi alagsövezést és 26.937 holdnyi öntözést, vagyis együtt 1,497.602. kat. holdnyi talajjavítást fejeztek be s a nemzeti vagyont 580 millió pengővel gyarapították, amely vagyonnak azonban 51·8%-át Trianon révén elvesztettük. V. ö. Vízügyi közlemények 1928. évf. 1. sz.

a bíróságok segítségével, hanem közvetlenül a törvény alapjain kényszerítette társulásra akkor, ha ennek a törvényben megállapított feltételei fennforogtak. Az árvíz elleni védekezés szempontjából pl. műszakilag egységes területé nyilvánította a folyók és vizek mellett fekvő, vízmentes magaslatok által határolt vagy műszakilag egy egészet alkotó árteret és szigetet; a meder vagy vízfolyás rendezése és a partbiztosítás szempontjából pedig az olyan területet, amelyre vonatkozólag, ha a mederrendezést vagy partbiztosítást végrehajtják, a szabályozás sem a szemben levő, sem a felső- vagy alsóbirtokosoknak hasonló munkálatok által el nem hárítható károkat nem okoz.¹⁾ Az ilyen műszakilag egységes földterületek birtokosait jogosította fel arra, hogy vízrendezés, illetve vízhasználat céljaira társulatokká szervezkedjenek; s szervezkedésüket annyira közérdekűnek tartotta, hogy ha a szervezkedést az illető terület birtokosainak birtokarány szerinti egy bizonyos hányada kívánta, s ha a vízhasználatra alakult társulatoknál a törvényben előírt egyéb kellékek is fennforogtak, akkor — mint látni fogjuk — a szervezkedés ellenzőit minden birói út mellőzésével közvetlenül a törvény alapján kötelezte a szervezkedésben való részvételre, a terhek arányos viselésére stb.²⁾

Minthogy az ekképen megalakult kényszerszervezetek elsősorban és legfőképpen az illető földbirtokosokat érdeklő s mégis oly nagyjelentőségű közcéllok megvalósítására vannak hivatva, hogy azokat víztársulatok hiányában az állam lenne kénytelen megvalósítani, s minthogy a birtokosok költségén való megvalósítás jogát az állam bizonyos esetekben kifejezetten fenn is tartja a maga részére, kétségtelen, hogy a víztársulatok a közigazgatás körébe vágó speciális feladatokat oldanak meg s a különleges rendeltetésű közigazgatási szervezetekhez tartoznak. Látni fogjuk azonban, hogy tagjaiknak nemcsak kötelelességeik, hanem jogaik is vannak.

Jogaik összességére az önkormányzatra kell visszavezetnünk, hogy a víztársulatok a megalakulásuknál szereplő kényszer ellenére is, nem passzív alakulatok, hanem köztestületek.

* * *

A víztársulatok mellett a köztestületeknek külön önálló csoportját alkotja azon szervezeteknek egy töredéke, amely szervezetek a társadalmi munka megosztása következtében mint az ugyanazon életpályán működő, az ugyanazon mesterséggel foglalkozó, vagy pedig az ugyanazon javak termelésében különböző munkakörben résztvevő embereknek és embercsoportoknak az érdekképviseletet szerepelnek.

¹⁾ 1885. évi XXIII. t.-c. 70. §.

²⁾ A trianoni békeszerződés következtében 36 ármentesítő társulat területét teljesen, 14-et pedig nagyrészen elvesztettük s a békebeli 135 vízhasználati társulattól mindössze 49 maradt meg.

Az érdekképviseléseknek *három* válfaját kell megkülönböztetnünk: a) a gazdasági érdekképviseléseket, b) a *szabadpályán* működők s c) a *közalkalmazottak* érdekképviseléseit. Mindezek ismét több alfajra válnak szét működésük színtere, a kitűzött célok s az ezek megvalósításánál közreműködő alanyok szerint. A terület szempontjából ugyanis *helyileg, országosan* és *hierarchikusan* szervezett érdekképviseléseket kell megkülönböztetnünk. A cél szempontjából az érdekképviselések vagy egy egész *foglalkozási ág*nak vagy ezen belül egy bizonyos *foglalkozási körnek* az összes érdekeit szolgálják s ez esetben beszélhetünk *általános és szakmaszerinti érdekképviselétről*, — vagy pedig az illető foglalkozási ág, illetve körnek csak *egy bizonyos érdekét* mozdítják elő, de állandóan és rendszeresen s ez esetben *különleges érdekképviselésekkel* van dolgunk. S végül az érdekelt alanyok szempontjából részint egyes emberekből és társulatokból, illetve jogi személyekből álló, — részint *munkaadói és munkavállalói* érdekképviseléseket lehet megkülönböztetni.

Bármelyikét vegyük az imént jelzett alakulatoknak, mindannyian kétféle módon jöhetnek létre: vagy az érdekeltek *szabad akaratából* úgy, hogy sem a megalakulást sem a tagságot kötelezőnek tekinteni nem lehet, vagy pedig a tételesjog rendelkezései alapján úgy, hogy a megalakulás majd csak *feltételes*en, majd *feltétlenül*, a tagság pedig az érdekeltek részéről mindkét esetben egyaránt *kötelező*.

Az érdekképviselések tehát a megalakulás módját tekintve két egymástól lényegesen különböző osztályra válnak szét, t. i. egyrészt a *szabad* s másrészt a *kötelező érdekképviselések* osztályaira.

Ami mármost a szabad érdekképviseléseket közelebbről illeti, a reájuk vonatkozó jogszabályok szellemét s a saját jogrendünk előnyeit és fogyatkozásait csakis összehasonlítás útján ismerhetjük meg s erre a célra azért kell a francia jogot felhasználnunk, mert a XVIII. századnak céhekre, testületekre és rendekre tagolt államát a kontinensen legelőször a franciák rombolták le s mert az azóta kialakult modern államnak minden előnye és fogyatkozása nálunk mutatkozik legelőször és legfeltűnőbbben.

A francia törvényhozás — mint már jeleztük — a rendi világ lerombolásakor teljesen individualisztikus álláspontra helyezkedett s az egyéni szabadságot csak akkor tartotta lehetségesnek, ha az egyes ember az ő embertársával szemben *minden testületi kötelekbből kiváltképpen egymagában áll*; az államot pedig csak akkor tudta elképzelni szuverénnek, ha területén csak egyetlen egy embercsoport tehet szert szervezkedés révén hatalomra t. i. maga a *nemzet*.¹⁾

¹⁾ J. J. Rousseau : Contrat social liv. II. chop. III.

A francia törvényhozás ezen az alapon iktatta törvénybe, hogy a francia állam alkotmánya az ugyanazon állapotú és foglalkozású polgárok összes testületeinek a *megsemmisítésén* épül fel.¹⁾

A végeletekig vitt individuális felfogás *két irányban* iparkodott az egyén szabadságát a polgárok szervezkedésével szemben megvédelmezni: egyrészt azon muló ad hoc szervezkedésekkel szemben, amelyeknek oka vagy célja gyanánt a *sztrájk* szerepelt; másrészt azon *maradandó* szervezkedésekkel szemben, amelyek mint *érdekképviseltek* a rendi világ céhjeinek és egyéb testületeinek a *feltámadására* vezethetnek.

A muló ad hoc szervezkedést a forradalmi törvényhozás az egyéni szabadság elleni *merényletté* minősítette s szigorú büntetésekkel sújtotta az ugyanazon foglalkozású és állapotú polgároknak minden olyan *összebeszélését*, amely a munkának közös akarattal való beszüntetésére vagy pedig egy bizonyos nagyságú bérnek a kivívására irányul. S a császárság törvényhozása a forradalmi törvényhozás álláspontjából mindössze abban tért el, hogy nemcsak a *sztrájkot*, hanem a munkaadóknak a munkások *kizárására* irányuló szervezkedését is tiltott koalícióvá nyilvánította s bár enyhébben, de ezt is büntette. Nagyobb szabású változás az ad hoc szervezkedést illetőleg csak 1860-ban történt, amikor a törvényhozás a büntető-törvénykönyvnek a sztrájkokra és a kizárásokra vonatkozó rendelkezéseit hatályon kívül helyezte s a helyükbe beiktatott új §-okban éles megkülönböztetést tett egyrészt a sztrájk és kizárás, másrészt az ipar és a munka szabadsága elleni *merénylet* között. A sztrájkot és a kizárást nem nyilvánította többé bűncselekményekké és nem büntette; ellenben az ipar és a munka szabadsága elleni merénylet címén 3 évig terjedhető fogházzal és 3000 frankig terjedhető pénzbüntetéssel rendelt sújtani mindenkit, aki abból a célból, hogy a munkabérek felemelését vagy leszállítását kikényszerítse, *erőszakkal, veszélyes fenyegetéssel*, vagy pedig *ravaszhondorlatok útján*²⁾ tömeges munkabeszünetést idéz elő vagy megkísérel előidézni. A változás lényege ebből áll. Míg 1860 előtt a sztrájk és a kizárás büntetőjogilag és magánjogilag egyaránt deliktumokat alkottak, addig 1860 óta a *büntetőjog szempontjából mindkét cselekmény megvan engedve*, de a bírói gyakorlat szerint csak akkor, ha céljuk az illető foglalkozási ág *közérdekeinek* a megvédelmezésére, nem pedig egyéb, pl. államellenes *politikai* célok megvalósítására irányul. A *magánjog* szempontjából ellenben a sztrájk és a kizárás ma is *deliktumot* alkotnak s a károsultaknak ma is igényük van arra,

¹⁾ L. Duguit: Traité de droit constitutionnel II. kiad. V. kötet 197. old.

²⁾ Ravasz fondorlat pl. a munkaeszközök megrongálása, a fekete listák készítése, a bojkott stb.

hogyan ezen deliktumok által okozott kárt nekik megtérítsék.¹⁾ A kár megtérítésére azon szoros összefüggésnél fogva, amely a sztrájkok és a munkások érdekképviselői, a szakszervezetek között, mint látni fogjuk fennáll, első sorban a szakszervezetek vezetői kötelezhetők s ezeket egyáltalában nem mentesíti a felelősség alól az, hogy a szakszervezet utasítására cselekedtek.

Míg sztrájk esetén minden *magánalkalmazott* ugyanazon szabályok uralma alatt áll, a közalkalmazottaknál éles megkülönböztetést kell tenni a *közhatalom* gyakorlásában részes alkalmazottak, vagyis a *közhivatalnokok* s az állam, a megye és a község *vállalatainál* alkalmazottak között. Amazoknak a sztrájkját a törvény szigorúan *bünteti*; emezekre ugyanazon szabályokat kell alkalmazni, mint a magánalkalmazottakra: a közüzemek tehát alkalmazottaik sztrájkjával szemben büntetőjogi védelemben *nem* részesülnek.²⁾

Miután vázoltuk a francia jognak az *ad hoc szervezkedésekre*, vagyis a sztrájkra és a kizárásokra vonatkozó álláspontját, az alábbiakban még két kérdéssel kell foglalkoznunk. Tisztáznunk kell ugyanis, hogy milyen változáson ment át a francia törvényhozás álláspontja az ugyanazon foglalkozású polgároknak *maradandó szervezkedéseire* vagyis a szó valódi értelmében vett *érdekképviselőkre* vonatkozólag? S rá kell mutatnunk arra, hogy milyen összefüggés áll fenn egyrészt a *valódi érdekképviselő* s *másrészt a sztrájkok és kizárások* között?

A francia törvényhozás 1791-ben époly szigorú büntetések terhe alatt eltiltotta az *érdekképviselő* alakítását, mint amilyen szigorúan eltiltott minden sztrájkot a *munkások*, a császárság törvényhozása pedig minden kizárást is a *munkaadók* részéről. De valamint a sztrájkokra és a kizárásokra, ugyanúgy az azonos foglalkozású polgárok *maradandó szervezkedéseire* vonatkozó tilalmat sem lehetett fenntartani.

A szervezkedés ugyanis *egyesületek* alakulására vezetett. Már pedig amennyire indokolva volt az egyesülés szabadságának elkobzása a forradalom alatt, annyira tűrhetetlen *zsarnokságnak tűnt fel a forradalom után*. A császárság törvényhozása tehát az egyesületek alapításának abszolút tilalmát megszüntette s a büntetőtörvénykönyv 1810 óta minden egyesülést csak feltételesen, vagyis akkor minősített bűncselekménnyé, ha 20-nál több személy a kormány *engedélye nélkül* alapított egyesületet. Minthogy ez a szabály *az ugyanazon foglalkozású polgárokra* is kiterjedt, a francia jog 1810 óta minden egyesülést, tehát az *azonos foglalkozású polgárok részéről az érdekképviselő* alakítását is lehetővé tette abban az esetben, ha erre a kormánytól *engedélyt* kértek s ha a kormány az engedélyt *megadta*.

¹⁾ V. ö. Barthélemy Raynaud: Mannel de Législation Industrielle 215—221. old. L. Duguít: Traité de droit constitutionnel II. kiad. V. köt. 183—188. old.

²⁾ H. Barthélemy: i. m. 54. old.

A XIX. század folyamán azonban az *engedélyezési* rendszer is elavult. A technikai vívmányok ugyanis oly nagyszabású gyáriparnak s akkora munkástömegeknek a kialakulására vezettek s az egyéni szabadság feltétlen tisztelete és az állami beavatkozástól való idegenkedés oly tág teret nyitottak a *szabadversenynek*, hogy csakhamar éles ellentétek támadtak egyrészt a gazdasági élet különböző ágai s ezeken belül a különböző munkaadók s másrészt ezek és a munkások között.

Ezen ellentétek hatása alatt a földbirtokosok, a kereskedők, az iparosok, a pénzügyesek s az ipar és a kereskedelem különböző rétegei mindannyian szervezkedni voltak kénytelenek. Hiszen akár adótörvények alkotásáról, akár kereskedelmi szerződések kötéséről, akár közszállításokról avagy nagy közmunkákról volt szó, az agrár és a merkantil érdekeket, az ipar különböző ágainak s a pénzügyeseknek az érdekeit a nagyközönség előtt feltárni, a kormány előtt képviselni s a törvények alkotásánál s a rendeletek kibocsátásánál megoltalmazni csak akkor lehetett, ha az azonos érdekűek szervezkedtek s egyesült erővel próbálták kivívni azt, aminek kivívására a földbirtokos, kereskedő, az iparos stb. önmagában képtelen volt.

S ugyanígy szervezkedni voltak kénytelenek a *munkások* és az *ő munkaadók* is; amazok azért, mert csak egyöntetű és szervezett fellépéssel lehetett a munkának árúcikk jellegét megszüntetni s az emberhez méltó élet feltételeit kiharcolni; emezek azért, mert a munkások küzdelme csakhamar osztályharccá fajult el; mert az osztályharc az egész társadalmi és állami rend felbomlásával fenyegetett; s mert ezen a társadalmat és az államot egyaránt fenyegető veszélyeket a munkaadók csak megfelelő *szervezkedés* útján tudták elhárítani. Mennél nagyobb arányokat öltött a munkások és a munkaadók közötti küzdelem, a *sztrájkok* és a *kizárások* rendezését s a velük szemben való védekezést a *régi ad hoc szervezetektől* annál inkább az *állandó szervezetek* t. i. a munkaadók és a munkások érdekképviselői, a szakszervezetek, a szindikátusok, a szövetségek stb. vették át.

Az engedélyezési rendszer azonban képtelen volt lépést tartani a különböző *érdekképviselő* rohamos szervezkedésével.

A kormányok ugyanis a politikai áramlatok váltakozásai szerint majd előmozdították az érdekképviselő alakítását, majd akadályokat gördítettek elébe. S különösen ingadozó volt a gyorsan váltakozó kormányok magatartása a *munkások érdekképviselőivel*: a *szakszervezetekkel* szemben. Mindennek 7 évtized lefolyása alatt az lett a következménye, hogy Franciaország, amelynek alkotmánya eredetileg a testületek *megsemmisítésén* épült fel, csakhamar *egyénenként és testületekben* álló állammá alakult át s területén 1884 táján az érdekképviselőeknek csak egyetlen egy kategóriáját véve figyelembe, 587 munkás szakszervezet működött, mégpedig jelentékeny részük a kormány engedélye nélkül.

Ha a törvényhozás a jog- és a gyakorlati élet közötti ellentétet ki akarta küszöbölni s ha az érdekképviseltek alakulása és feloszlataása körül az önkénynek véget akart vetni, akkor az *engedélyezés rendszerével feltétlenül szakítania kellett*. Ezt tette a törvényhozás, midőn megalkotta az érdekképviseltek alaptörvényét az 1884 március 21-én kelt törvényt.

Ha az 1884 óta eszközölt reformokat is figyelembe vesszük, akkor a francia törvényhozás célját s a szabályozás legfőbb jellemvonásait a következőkben foglalhatjuk össze.

A törvényhozás célja elsősorban és legfőképen arra irányul, hogy a munkások szakszervezeteit egyrészt a jogrendbe s másrészt az egyéni tulajdon intézményén felépülő mai társadalmi rendbe beillesse.

Annak ugyanis, hogy nagy számban voltak engedély nélkül működő szakszervezetek, egy rendkívül nagy hátránya volt. A munkástömegek az ilyen jogrenden kívül álló szervezeteket — épen azért, mert eredetük és egész működésük *törvénytelen* volt — *forradalmi alakulatoknak* tekintették s a *szociális forradalom nimbuszával vették körül*. Az pedig, hogy teljes vagyonszerzőképességük még a törvényes szakszervezeteknek sem volt, a mai társadalmi rendből való kizártságnak tűnt fel. A törvényhozás midőn ezen hátrányokat kiküszöbölte, nem akarta, hogy a munkások a társadalomnak egy külön kiváltságos rendjévé alakuljanak át; ép ezért egy a társadalom *minden rétegére kiterjedő általános érdekképviselési* törvényt alkotott s a szabályok felállításánál mindig a munkaadók és a munkások közötti *egyenlőségből* s a *szervezkedés szabadságából* indult ki.

Az általános érdekképviselési törvény szerint tehát a munkaadók és munkások egyaránt jogosítva vannak arra, hogy érdekképviseltekbe tömörüljenek. Ép ezért ahhoz, hogy érdekképviseltek megalakuljanak, nincs szükségük semmiféle hatósági engedélyre s a megalakulás nyomban megtörténik, mihelyt alapszabályaikat s *francia* állampolgárokból álló vezetőiket a mairénél bejelentik.

Az érdekképviseltek alakítása azonban csak jog, de sohasem *kötelesség*. Sem a munkaadókat, sem a munkásokat nem lehet tehát kötelezni arra, hogy valamely szövetségbe, illetve szakszervezetbe belépjenek, avagy abban akarattuk ellenére bennmaradjanak. Ilyen szabad érdekképviseltek azonban nemcsak a munkaadók és munkások, hanem az ő szervezeteik is alkothatnak. Az érdekképviseltek tehát tetszés szerint tömörülhetnek úgy foglalkozási áganként, mint terület szerint megalakított magasabbrendű egységekbe, ezek pedig egy *országos központba*. S akár munkaadók vagy munkások érdekképviselteiről, akár az érdekképviseltek *szövetségeiről* legyen szó, *mindannyian korlátlanul szerezhetnek ingó és ingatlan vagyont* egyaránt.

De a szervezkedésben és a vagyonban rejlő erőt egyedül és kizárólag az illető foglalkozási ág, vagy ágak *mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi érdekeinek a tanulmányozására, képviselétére és védelmére, a szakképzettség fokozására, önszegélyző és biztosító pénztárak, valamint munkaközvetítők létesítésére és fenntartására használhatják fel*; egyéb, pl. *politikai* célok megvalósítására sem a munkaadó, sem a munkás érdekképviseltek nem törekedhetnek. Amennyiben ettől a szabálytól eltérnek, az eltérés megállapítása s ennek eredményeképp az érdekképviselő *felosztatása* nem a közigazgatási hatóságok, hanem a független és pártatlan *bíróságok* hatáskörébe tartozik.

Az érdekképviseltekbe való tömörülésnek ekképpen szabályozott szabadsága a szabad pályákon működő polgárookra pl. az orvosokra, a gyógyszerészekre, a mérnökökre, sőt Berthélemy szerint a közalkalmazottak közül az állam, a megyék és a községek *ipari alkalmazottaira* is kiterjed s egyedül a hatósági funkciókat végző köztisztviselők azok, akiknek nincs sztrájkjoguk, valamint nincs joguk a szakszervezetekbe való tömörülésre sem.¹⁾

* * *

Miután vázoltuk a francia jognak az érdekképviseltekre vonatkozó álláspontját, lássuk milyen álláspontot foglal az érdekképviseltekkel kapcsolatos kérdésekben a magyar jog?

A mi törvényhozásunk sohasem fogadta el a francia forradalomnak azt a szélsőséges individualizmusát, amely az alkalmi *ad hoc szervezkedésektől* kezdve a *valódi érdekképviseltekig* kivétel nélkül minden szervezkedést az egyéni szabadság elleni merényletnek tartott s ép ezért súlyos büntetések terhe alatt feltétlenül eltiltott. A mi törvényhozásunk éles megkülönböztetést tesz egyrészt a *sztrájkra és a kizárásra irányuló összebeszélések* s másrészt azoknak az *állandó szervezkedéseik* között, akik ugyanazon foglalkozást űzik s a foglalkozással kapcsolatos közös érdekeiket akarják a szervezkedés révén előmozdítani, képviselni és védelmezni.

A sztrájkra és a kizárásra irányuló összebeszélést s azon egyezményeket, amelyek az összebeszélés mellett megmaradók támogatására s az azzal

¹⁾ V. ö. H. Barthélemy : *Traité de droit administratif* X. kiad. 53. old. L. Duguit : *i. m. V. kiad. III. k. 194—218. old.* B. Raynaud : *i. m. 222—237. old.* Ezek szerint, valamint a bíróságok gyakorlata szerint a közalkalmazottak szakszervezetekbe egyáltalán nem tömörülhetnek ; a kormány azonban különbséget tesz a közhatalmat gyakorló közhivatalnokok s a közüzemek alkalmazottai között. André hadügyminiszter például 1901-ben a katonai munkásoknak, Pelletan haditengerészeti miniszter pedig 1902-ben az arzenáli munkásoknak ismerte el azt a jogát, hogy szakszervezetekbe tömörülhessenek. Rouvier Président du conseil szerint pedig : «A szakszervezeti szabadság megilleti az ipari, de nem a hatalmi állam alkalmazottait.» V. ö. M. Tardieu : *Conclusions de l'arrêt Association professionnelle des employés civils de l'administration des Colonies* idézi H. Barthélemy *i. m. 56. old. 2. jegyzet.*

szakítók károsítására irányulnak, a mi jogunk minden vonatkozásban *érvényteleneknek* tekinti, de ellentétben a francia jog eredeti álláspontjával *büntetések terhe alatt* el nem tiltja. Az ilyen összebeszélésekből és egyezményekből semmiféle *magánjogi* értelemben vett jog vagy kötelesség senkire nézve nem származhatik s mint magánjogilag *tilos cselekmények* a magánjog általános elvei szerint mindössze arra adnak jogcímet, hogy a károsultak az ő káruk megtérítését követeljék. Ha a kárt a kizárás vagy sztrájk rendezése útján valamely munkaadó vagy munkásszervezet idézte elő, a kárért az illető szervezet vezetői felelnek, s bár semmiféle tételes jogszabály ki nem mondja, nálunk is alkalmazható a francia bírói gyakorlatnak az az elve, hogy a szervezet vezetőit a szakszervezet *utasítása* a felelősség alól nem mentesíti. Bár a mi jogunk a sztrájkot és a kizárást büntetések terhe alatt el nem tiltja, mégsem helyezkedhetünk arra az álláspontra, hogy a munkaadóknak a kizárásra, a munkásoknak pedig a sztrájkra *joguk* volna; a kizárás és a sztrájk ugyanis mindig *szerződészegéssel* járnak, szerződészegésre irányuló jogot pedig elismerni nem lehet.¹⁾

A mi jogunk azon általános szabály alól, amely szerint a sztrájk és a kizárás önmagukban büncselekményt nem alkotnak, mindössze *egy* kivételt tesz. T. i. büntetőjogilag is tilos a sztrájk — mégpedig 3 évig terjedhető börtönbüntetés terhe alatt — azokra nézve, akiket a mi jogunk szerint *közhivatalnokoknak* kell tekinteni. Kérdés azonban, kiket kell a sztrájkra vonatkozó tilalom szempontjából *közhivatalnokká* minősíteni? Azokat-e, kik közhatalmat gyakorolnak s akik hivatali kötelességeik teljesítését megtagadva, *hivatalos hatalmukkal* élnek vissza?²⁾ Ezeken kívül az általános közigazgatásnak minden alkalmazottját? Vagy pedig ezeken is túlmenőleg mindenkit, aki a különleges rendeltetésű közigazgatásnál, tehát a köztestületeknél, a közintézeteknél és a közüzemeknél van alkalmazva?

Minthogy a kérdés elvileg szabályozva nincs, szerintünk a sztrájk szempontjából közhivatalnoknak kell tekinteni mindenkit, akit a *tételes jog szerint* közhivatalnokká kell minősíteni és közhatalom gyakorlására jogosítottnak, illetve kötelezettnek kell tekinteni. S ezeken kívül közhivatalnokok mindazok, akiket valamely jogszabály tekintet nélkül arra, hogy *gyakorolnak-e közhatalmat vagy sem, kifejezetten közhivatalnokokká nyilvánítt.*

¹⁾ A sztrájk és a kizárás koalíciót tételez fel; a rájuk vonatkozó büntetőjogi tilalmak eltörlése nem alanyi közjogot biztosít a munkások és a munkaadók részére, hanem csak szabadságukat növeli, mert megadja nekik egyrészt a szervezkedés szabadságát a jog korlátai között s másrészt a jobb megélhetésért való küzdelem szabadságát sztrájkok és kizárások alakjában, szintén a jog korlátai között s hozzátehetjük, bármennyire illuzóriusan, a vagyoni jogi felelősség elvi fenntartása mellett. V. ö. Walter Kaskel: Arbeitsrecht III. kiad. 278., 386., 391. old.

²⁾ V. ö. 1878. évi V. t.-c. 480., 481. §§.

A speciális közigazgatás alkalmazottjai közül pl. közhivatalnokoknak kell tekinteni s sztrájk esetén ilyenek gyanánt kell büntetni az összes *közforgalmú géperejű vasútak egész állandó és ideiglenes személyzetét, a munkásokat, a napibéreseket és a napidíjasokat épen úgy, mint a tisztviselőket* azért, mert a vasúti szolgálati rendtartás a büntető törvények alkalmazása szempontjából mindezeket *kifejezetten közhivatalnokokká nyilvánítja.*¹⁾

Kiemelve, hogy a vasutasok úgynevezett passzív rezisztenciája csak fegyelmi vétséget alkot s csakis mint ilyen büntethető, megállapíthatjuk, hogy bár a mi jogunk a közalkalmazottak sztrájkját minden közalkalmazottra nézve elvileg véve *bűncselekménnyé nem nyilvánítja, mégis messze felette áll a francia jognak, amely csak a hatalmi állam alkalmazottainak sztrájkját bünteti, a gazdasági állam alkalmazottainak sztrájkját ellenben nem bünteti s ezen a réven a közüzemeket a sztrájjal szemben büntetőjogi ottalomban nem részesíti.*²⁾

Az eddigiekben magára a sztrájkra és a kizárásra vonatkozó jogszabályokat vizsgáltuk.

A sztrájjal és a kizárással kapcsolatban azonban kétféle olyan magatartás fordul elő, amely jogilag külön elbírálás alá esik.

Míg ugyanis a sztrájk és a kizárás a fentemlített kivételektől eltekintve *önmagukban* nem bűncselekmények, addig bizonyos velük kapcsolatban álló magatartásokat bűncselekményekké kell minősítenünk. Az ugyanis, aki a sztrájkra vagy kizárásra irányuló összebeszélések és egyezmények létesítésére, terjesztése vagy foganatosítása céljából a munkaadókat vagy munkásokat szabad akaratuk érvényesítésében fenyegetés vagy tetteles bántalmazás útján akadályozza vagy akadályozni törekszik, kihágást követ el s a megfelelő pénzbüntetéssel és 30 napig terjedhető elzárással büntethető³⁾ Azok pedig, akik a munkabér felemelése vagy leszállítás céljából valamely munkás vagy munkaadó ellen erőszakot követnek el, azt szóval vagy tettel bántalmazzák vagy erőszakkal fenyegetik, valamint azok is, akik a gyárak, műhelyek, illetve a munkaadók vagy munkások lakóhelyei előtt azért csoportosulnak, hogy a munka megkezdését megakadályozzák vagy folytatását gátolják, a *magánosok elleni erőszak vétségét* követik el s 6 hónapi fogházzal büntethetők.⁴⁾

* * *

¹⁾ V. ö. 1914. évi XVII. t.-c. 1. §., 2. §. VI. p., 33. §. 11. p. és 50. §.

²⁾ Berthélemy szerint az összes közüzemeket meg kellene védeni a sztrájjal szemben. De a tételes jog szempontjából kénytelen megállapítani, hogy a közüzemeknél a munkabeszüntetés megbüntetésére törvényes alap nincs; — a közüzemek alkalmazottai közül tehát csak azokat lehet büntetni sztrájk miatt, akik hatósági hatáskört töltenek be. V. ö. Berthélemy: id. m. 53—54. old.

³⁾ 1884: XVII. t.-c. 164. §.

⁴⁾ 1878: V. 177. §.

A *maradandó szervezkedést* illetőleg a mi jogunk sohasem fogadta el az individualizmus túlzásait s ép ezért az érdekképviseltek alakítását, büntetések terhe alatt soha el nem tiltotta. De viszont a mai napig sem tudott eljutni oda, ahova a francia jog már 1884-ben eljutott s ma sem szabályozza a szabad érdekképviseltek alakítását törvényben s ma sem helyezkedik arra az elvi álláspontra, hogy megalakulásuk minden hatósági engedély nélkül szabadon történhet; s hogy feloszlatusukat nem a közigazgatási hatóságok, illetve a kormány vannak hivatva elrendelni, hanem a független és pártatlan rendes *bíróságok*.

A törvény útján való szabályozásnak nálunk csak egyes töredékei vannak meg.

Az 1868. évi IV. t.-c. 11. §-a pl. kimondja, hogy a bíró munkásegyletnek tagja nem lehet; arra vonatkozólag azonban, hogy a bírák az ő kari érdekeik képviselöte és védelmezése céljából szervezkedhetnek-e, s következésképp, mint közalkalmazottak érdekképviselöte alakíthatnak-e, nem rendelkezik.

Az 1914. évi XVII. t.-c. pedig törvénybe iktatja ugyan, hogy a közforgalmi géperejű vasutak alkalmazottai közös érdekeik előmozdítása céljából egyesületeket alakíthatnak; de ugyanezen törvény kimondja azt is, hogy egyesületeik csakis a kereskedelemügyi miniszter engedélyével jöhetnek létre, hogy egyesületeiket alapszabályellenes működés esetén a kereskedelemügyi miniszter feloszlathatja; s végül, hogy a vasutak alkalmazottai nem lehetnek tagjai olyan egyesületeknek, amelynek törekvései *haza vagy nemzet* ellenesek vagy pedig a vasúti szolgálat *érdekeivel* össze nem egyeztethetők.¹⁾

A törvényhozásnak ezen töredékes rendelkezéseiből s abból, hogy a közalkalmazottak többi kategóriái csakis a rendeletileg szabályozott módokon szervezkedhetnek, a közalkalmazottak érdekképviselöteire vonatkozólag a következő alapelveket állapíthatjuk meg.

a) A mi jogunk megengedi, hogy kari érdekeik előmozdítása céljából akár országosan és az összes közalkalmazottakra kiterjedő hatályal, akár az egyes kategóriákra vagy helyicsoportokra szorítkozva a *közalkalmazottak* is szervezkedjenek. De a közhivatalnokokat nem munkásoknak, hanem olyan *különleges jogállású állampolgároknak* tekinti, akiknek az államhoz, a megyéhez s a községhez és ezek engedélyezéseikhez való viszonyát a közszolgálat zavartalan működéséhez fűződő közérdekek dominálják. Ezért nem tűri, hogy a közhivatalnokok tagjai legyenek a munkásszakszervezeteknek; s a közüzemek zavartalan működését biztosítandó, ezért írja elő, hogy ezeknek a munkásai is alkothatnak szakszervezeteket, de csak olyanokat, amelyek a haza, a nemzet és a közüzemek működésének céljaival összeegyeztethetők.

¹⁾ V. ö. 1914: XVII. t.-c. 22. §.

b) Minthogy a közalkalmazottak — egyes ritka kivételektől eltekintve — csakis az *egyesületekre* vonatkozó *általános* vagy pedig az egyes tisztviselői kategóriákra vonatkozó *külön rendeletek* alapján, de mindenkor csak a *felsőbb hatóság* engedélyével szervezkedhetnek s minthogy ezen rendeleteket a kormány bármikor módosíthatja s az engedélyezett szervezeteket bármikor feloszlathatja, a tisztviselőknek az a joga, hogy érdekképviselőket alapíthatnak, a mindenkori kormányok diszkréciójától függ.

c) Bár úgylátszik, hogy a rendeleti úton való szabályozás, az engedélyezési rendszer és a kormány által való feloszlítás lehetősége a közalkalmazottaknak a szervezkedésre irányuló jogát meglehetősen értéktelenné teszik, szerintünk a magyar jog ebben a vonatkozásban is felette áll a francia jognak mégpedig két okból. Egyrészt azért, mert a francia jog az alsóbbrendű közalkalmazottakat feljebbvalóik önkényével szemben meg nem védi s ezzel maga is hozzájárul a francia közigazgatás egyik legnagyobb veszedelmének a felidézéséhez, vagyis ahhoz, hogy a tisztviselők tisztára gazdasági alapon szakszervezetekbe akarjanak tömörülni s a munkásszakszervezetekkel szövetségbe, akarják a mai államot testületekből álló *szindikalista* állammá átalakítani.¹⁾ S másrészt felette áll a mi jogunk a francia jognak azért, mert a francia jog éles megkülönböztetést tesz a hatalmi és a gazdasági állam alkalmazottai között s amazoknak a szakszervezetekbe való tömörülést megtiltja, emezeknek megengedi; a mi jogunk ellenben a közüzemek alkalmazottait is különleges jogállású állampolgároknak tekinti s ép ezért a legfontosabb közüzemek t. i. az állami és egyéb vasutak alkalmazottai számára csakis az olyan érdekképviselőket alakítását teszi jogilag lehetővé, amelyek a közüzemek zavartalan működéséhez fűződő nagy érdekekkel ellentétbe nem juthatnak.

Valamint a közalkalmazottak, ugyanúgy szervezkedhetnek kari érdekeik előmozdítása céljából azok is, akik *szabad pályákon* működnek, pl. az orvosok, a gyógyszerészek, a mérnökök stb. Szervezkedésük az egyesületekre vonatkozó általános szabályok szerint megy végbe s következképp érdekképviselőik épúgy nélkülözik a törvényben való szabályozás garanciáit s feloszlítás esetén a bírói jogvédelmet, mint a közalkalmazottak érdekképviselői.

S lényegileg véve, ugyanilyen jogi helyzetben vannak az úgynevezett *gazdasági érdekképviselő* is.

¹⁾ »A tisztviselők szakszervezetei súlyosan kompromittálták a francia közigazgatás hírnevét.« »Franciaország nyomban elveszett, mihelyt megfélekedzik Oroszország sorsáról s megengedi, hogy tisztviselői szakszervezetekbe tömörülve, megvalósítsák a szindikálisták álmait.« V. ö. H. Barthélemy i. m. XVI. 26. old. Ereky István: A közigazgatási jog kialakulása Franciaországban 31—32. old.

Ezeknél azonban éles megkülönböztetést kell tennünk egyrészt azon érdekképviseltek között, amelyek a munkaadók érdekeit akarják szolgálni mégpedig nem a munkásokkal, hanem a gazdasági élet egyéb rétegeivel szemben, illetve a közigazgatási hatóságok, a kormány és a törvényhozás előtt; s másrészt azok között, melyeknek kialakulását a munkások és munkaadók közötti ellentétek vonják maguk után.

Amazok egytől-egyig munkaadói, — emezek részint munkaadói, részint munkásérdekképviseltek; — amazok annyi külön kategóriára válnak szét, ahányféleképen tagozódik a gazdasági élet, emezek valamennyien egy kategóriába t. i. a szakszervezetek s az ellensúlyozásuk céljából kialakult munkaadói ellenszervezetek kategóriájába tartoznak.

Hogy szabályozásuk rendeleti jellege s a bírói oltalom hiánya ellenére is mily nagy mértékben tudtak elterjedni s hogy jogilag a különbség közöttük miben nyilvánul meg, — kitűnik a következőkből.

A tulajdonképeni gazdasági érdekképviseltek a gazdasági élet valamennyi ágában működnek s mindenütt nagy változatosságot mutatnak fel úgy a *szervezkedés arányai*, mint a cél és a terület szerinti tagozódás szempontjából.

Az őstermelés terén pl. országosan, de külön szervezkednek egyrészt a *nagy- és középbirtokosok* s az ő érdekképviseltek gyanánt szerepel a magyar államnak egyik legnagyobb szabású gazdasági érdekképviselete: a békében 6000 tagot számláló *Országos Magyar Gazdasági Egyesület*; s másrészt külön szervezkednek a kiscgazdák és az alsóbb földművelőrétegek s az ő érdekképviseltek gyanánt szerepel a *Magyar Gazdaszövetség*. Ezen országos szervezetek mellett egész sorozata működik az olyan szabad alakulatoknak, amelyek vagy egy országrész, vármegye, illetve város birtokosait foglalják magukban, vagy pedig nem az egész őstermelésnek, hanem abból csak egy bizonyos foglalkozási ágnak, pl. az erdészetnek, a szőlő- és bortermelésnek, a kertészetnek, a méhészetnek az érdekeit szolgálják stb.

Az ipar terén az *Országos Ipartestület* oldalán két olyan szabad érdekképviselő működik, amelyek szervezetük hatalmas arányaival messze kiemelkednek a többiek közül. Az egyik a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége, amely békében 900 gyárost foglalt magában; a másik a Magyar Építőiparosok Országos Szövetsége, amelynek a világháború előtt 10.000 tagja volt. S az ő munkájukat kiegészítve, az ipar terén is szinte beláthatatlan sorozata működik az olyan szabad egyesületeknek és szövetségeknek, amelyek vagy egy-egy község, illetve város iparosságának vagy pedig az ipar különböző ágainak pl. a bányászati és kohóiparoknak, a vas- és fémiparoknak, a fővárosi és a vidéki malmoknak, a serfőzőknek, a cukor-, ilkőr- és ecetgyárosoknak, a húsiparosoknak, az elektrotechnikusoknak az érdekeit szolgálják stb.

A kereskedelem terén mint ennek központi és egyúttal legfontosabb érdekképviselője az *Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés* szerepel. Kötelékébe békében 119 vidéki és 24 fővárosi kereskedelmi egyesület s ezeken kívül 12.000 olyan kereskedő tartozott, akik közül a vidékiek kerületenkint szervezve, megfelelő autonómiával rendelkeztek. Működését egy 27 szakosztállyal dolgozó s szintén országos és az egész kereskedelmet érdeklő szervezet, a *Magyar Kereskedelmi Csarnok* egészíti ki. S velük vállvetve a kereskedelmi érdekképviselőnek még három csoportja működik: a kereskedelem egy-egy fontosabb ágának az országos érdekképviselői, ilyenek pl. a szesznyakereskedők és szeszfinomítók, a magyar fa-, vas-, könyv-írógépkereskedők országos egyesületei stb.; a *fővárosi* érdekképviselő, ilyenek pl. a budapesti kereskedelmi testületek, a Pesti Lloyd társulat, a Fővárosi Kereskedők Egyesülete stb.; s a *vidéknek* helyijellegű érdekképviselői; ilyenek a vidéki kereskedelmi egyesületek, Lloyd társulatok stb.

Az eddig felemlített általános és szakérdekképviselőken kívül kialakultak nálunk olyan érdekképviselő, »amelyek a mezőgazdaságnak, ipar-nak, kereskedelemnek, vagy egy bizonyos szakmának a gazdasági élet egy különhatárolt területén jelentkező érdekeit képviselik.«¹⁾ Ilyen különleges rendeltetésű alakulatok pl. a merkantilérdeket szolgáló magyar *Vámpolitikai Központ* s az Omge által agrárérdekből alapított *Magyar Mezőgazdasági Vámpolitikai Központ* stb.²⁾

Ezen általános, szakmaszerinti és különleges érdekképviselő, alkotják a gazdasági érdekképviselő egyik osztályát. A másik osztályba a *munkavállalói és a munkaadói szervezetek tartoznak.*

Mint hogy a mi jogunk a munka beszüntetésére és a kizárásra irányuló alanyi közjogot nem ismer, mi sem természetesebb, mint hogy pl. a szakszervezetek alapszabályszerinti céljai gyanánt csakis a munkanélküliek elhelyezése és segélyezése, a betegek, özvegyek és árvák támogatása s a munkásviszonyoknak törvényes kereteken belül való megjavítása szerepelhet; a valóságban azonban: »a szakszervezeteket a munkásság gazdasági harcának szolgálatában álló«³⁾ vagyis olyan érdekképviselő,eknek kell tekinteni, amelyek az osztályharc álláspontjára helyezkedve, céljaikat tömeges munkabeszünetések, vagyis sztrájkok útján iparkodnak megvalósítani. S voltaképen ez a tényleges cél gyakorol a munkásságra akkora vonzóerőt, hogy 1922-ben 220.000, 1926-ban pedig 126.000 munkás tömörült 45 szakszervezetbe, ezek pedig *Szakszervezeti Tanács* elnevezéssel egy orszá-

¹⁾ Tonelli Sándor: A magyar közgazdasági érdekképviselő, 23. old.

²⁾ V. Ö. Tonelli Sándor i. m. 223. old.

³⁾ A szakszervezeti mozgalom Magyarországon 1917—1922. A magyarországi Szakszervezeti Tanács jelentése 30., 90. old.

gos központi szervezetbe s hogy a munkások tagsági járulékok alakjában évi 2,800.000 pengő bevételt biztosítottak a 45 szakszervezet és a központ céljainak megvalósítására.¹⁾

Bár a munkások kizárása a mi jogunk szerint épügy jogellenes, mint a sztrájk, a munkások szervezkedése szükségképen maga után vonta a munkaadók szervezkedését is. Az ekképen kialakult munkaadói érdekképviseletek közül különösen kettőnek van nagy jelentősége. Ezek közül az egyik t. i. a Magyar Építőiparosok Országos Szövetsége a világháborút megelőzőleg 10.000 iparosból álló 18 építőipari szervezetet foglalt össze egy egységes szervezetbe; s a tagok nagyértékű váltóbiztosítékok letétele s 30.000 aranykoronáig terjedhető bírság terhe mellett szerződésileg kötelezték magukat arra, hogy: »egymás sztrájkoló munkásait fel nem veszik; bojkottot rendező munkásokat nem foglalkoztatnak; kollektív szerződéseket nem kötnek; a munkásszakszervezetekkel minden összeköttetést megszakítanak; a munkások bizalmiférfiainak működését s a munkások szakszervezeti járulékaiknak beszedését telepeiken el nem tűrik; Budapesten és 100 más vidéki városban munkaközvetítőket állítanak fel; s csak olyan munkásokat alkalmaznak, akik az ő munkaközvetítőiknél jelentkeznek s akik a szövetség által egyoldalúan megállapított feltételeket elfogadják s az ennek megtörténtét bizonyító igazolványt felmutatják.«²⁾

Mínthogy az építőiparosok szervezkedése már kezdettől fogva meglepően nagy eredményekkel járt s a munkásszakszervezetek tagjainak létszáma pl. 1907-től 1909-ig 142.000-ról 85.000-re csökkent, természetes, hogy a sztrájkok letörése, illetve a munkások kizárása céljából a többi munkaadó is szervezkedett. Az e célból kialakult munkaadói érdekképviseletek közül azon munkásügyi szervezetnek van a legnagyobb jelentősége, amelyet a Vasművek és Gépgyárak Országos Egyesülete hozott létre s 29.000 munkást foglalkoztató 67 gyárból alakított meg. Ez a szervezet indította meg ugyanis azt a mozgalmat, amely az összes gyáripari munkaadókat egységes szervezetbe t. i. a Magyarországi Munkaadó Szervezetek Központjába tömörítette s ezen a révén a munkások egységes frontjával egy ugyanilyen egységes munkaadói frontot állított szembe.³⁾

A gazdasági érdekképviseletek két osztálya között a tételes jog szempontjából rendkívül fontos eltérések állanak fenn.

Az első osztályba tartozó szervezetek ugyanis jogilag megengedett célok megvalósítására törekszenek; s ha céljaikat megvalósítják, ha pl. az

¹⁾ Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve 1927. évf. 804. old.

²⁾ Tonelli i. m. 181—185. old.

³⁾ U. o. 156., 158. old.

Országos Magyar Gazdasági Egyesület, vagy a Gyáriparosok Országos Szövetsége az őstermelés, illetve az ipar részére bármiféle kedvezményt kiharcolnak, a kiküzdött előnyöket az *egész mezőgazdaság* s az *egész gyáripar*, vagyis munkaadók és munkások egyaránt élvezik.

A második osztályba tartozó szakszervezetek, valamint a megfelelő munkaadói szervezetek ellenben jogellenes célokat is tűzhetnek maguk elé, sőt a való életben ezen jogellenes cél t. i. a sztrájkok és kizárások rendezése szerepelhet az illető szervezetek tulajdonképpen és legfőbb célja gyanánt. S ha a munkásoknak sikerül a munkabérek felemelését, a munkaadóknak pedig a munkabérek leszállítását kivívniok, az elért előnyöket a gazdasági élet illető ágában csak a *munkások* vagy pedig egyedül és kizárólag a *munkaadók* élvezik. Ezen rendkívül jellemző eltérésből szükségképp következik egy másik ugyanolyan fontos különbség.

Az első osztályba tartozó szervezetek beleilleszkednek az állam jogrendjébe s az egyéni tulajdon elvén felépülő mai társadalmi rendbe; a második osztályba tartozók a jogrendbe egyáltalán nem tudnak beleilleszkedni; ami pedig a társadalmi rendet illeti, a munkaadói szervezetek elvileg véve, elfogadják ugyan a társadalom mai berendezkedését, *de gyakorlatilag a megfelelő ellenszervezetek hiányában époly veszélyesek a társadalom és az állam szempontjából, mint a munkások szervezkedései*. Minthogy azonban a gyakorlati életben a munkaadók szervezkedése szükségképpen maga után vonja a munkások szervezkedését és megfordítva, — érdekképviselőik közül — *megfelelő törvényes szabályozás hiányában* — azokat kell veszélyeseknek tartanunk, — amelyeket a jogrendből való kiküszöbölésük a mai társadalmi és jogrendnek *elvi ellenségeivé* tehet s amelyek a szociális forradalom felidézése révén nemcsak *egy* állam létét és *egy* nemzetnek a kultúráját, hanem az *összes* államok létét és az *egész emberiség kultúráját* veszélyeztetik, t. i. a munkások szakszervezeteit.

A jogrendből kiküszöbölt munkásszakszervezetek veszélyességének tudata indította a Nemzetek Szövetségét s a világháború után békekötő hatalmakat arra, hogy a munkások érdekében minden olyan államra, amely a Nemzetek Szövetségének kötelékébe tartozik, illetve a békeszerződéseket aláírta, rendkívül nagy jelentőségű kötelezettségeket rójanak.

A Nemzetek Szövetségének egyességokmánya szerint ugyanis minden egyes tag-államnak arra kell törekednie, hogy a munkások, mégpedig úgy a férfiak, mint a gyermekek részére méltányos és emberies munkafeltételeket biztosítsanak s ebből a célból nemzetközi szervezeteket létesítsenek és tartsanak fenn.¹⁾

¹⁾ 1921 : XXXIII. t.-c. 23. cikk.

Míg az egységokmány csak egy rendkívül nagyfontosságú *elvet* jelent ki, addig a békeszerződések érvényt szereznek a fentidézett elvnek, midőn a munkaszervezésre vonatkozólag ekkép rendelkeznek :

»Minthogy a Nemzetek Szövetsége az általános béke megvalósítását tűzte ki céljául s ezt a békét csak úgy lehet elérni, ha a *szociális igazságra alapítják*; s minthogy vannak munkaviszonyok, amelyek az emberek nagy tömegét *annyi igazságtalansággal, nyomorral és nélkülözéssel* sújtják, hogy az ebből keletkező nagy elégedetlenség a világ békéjét és összhangját veszélyezteti, a szerződő államok arra kötelezik magukat, hogy a fentemlített munkaviszonyokat megjavítják, mégpedig kétféle módon. Egyrészt kiküszöbölik az *elégedetlenség okait*, vagyis szabályozzák a munkaidő tartamát és a munkaközvetítést ; rendszabályokat alkotnak a munkanélküliség leküzdése érdekében; megvédik a munkást a betegségek és balesetek ellen és *meghonosítják az agkori és rokkantsegélyezést; egyszóval megvalósítják a szociális reformok közül mindazokat, amelyeket az egyéni tulajdon fenntartása mellett meglehet s az adott viszonyok között célszerű is megvalósítani*; s másrészt törvénybe iktatják a *szabadszervezkedés* jogát, mégpedig úgy a *munkások, mint a munkaadók javára*, de csak olyan *célok megvalósítása* érdekében, *amelyeket az illető állam joga alapján törvényes céloknak lehet elismerni.*¹⁾

Ezen a magyar állam által is elfogadott megállapodások szerint a munkaadói és munkás érdekképviselőkre vonatkozólag a mi államunk a francia jog következő alapelveinek a törvénybe iktatására kötelezte magát :

a) A szervezkedés szempontjából a munkaadók és a munkások egymás között teljesen egyenlők ; b) A szervezkedést nem szabad a hatóságok önkényétől tenni függővé, hanem *szabaddá* kell nyilvánítani s ép ezért az engedélyezési rendszert vagy a szabadság vagy a normatív szabályok rendszerének kell felváltania ; c) A szakszervezetek és munkaadói szövetségek *felozlatása* terén életbe kell léptetni a független és pártatlan *bíróságok* ellenőrzését és jogvédelmét ; d) A szervezkedés csakis olyan célok érdekében történhetik, amelyeknek megvalósítását a törvények nem tiltják ; történhetik tehát abból a célból is, hogy a munkások a munka beszüntetése útján, a munkaadók pedig kizárás útján a maguk helyzetén javítsanak, de nem történhetik abból a célból, hogy az egyéni tulajdon intézménye eltöröltessék és egy, a maitól lényegesen különböző társadalmi és jogrend alakuljon ki.

Miután a szabad érdekképviselőkre vonatkozó legfőbb alapelvekkel megismerkedtünk, az alábbiakban a *szabad és a kötelező érdekképviselőtek rokon vonásaira* s a köztük fennálló *ellentétekre* kell rámutatnunk azért, hogy az érdekképviselőteknek ezen két fajtáját jogilag minősíthessük.

¹⁾ V. ö. U. o. 313. és 355. cikkek.

Az összes érdekképviseltek megegyeznek abban, hogy tagjaiknak *közös érdekeit* iparkodnak előmozdítani Minthogy pedig a tagok az ő összességükben egy-egy egész *foglalkozási ágat* alkotnak s a nemzet életében minden ilyen foglalkozási ágra fontos hivatás vár, valamennyien megegyeznek abban, hogy céljaik közérdekűek ugyan; de olyanok, amelyeknek megvalósítása elsősorban és legfőképen nem a nemzet összességét, hanem ebből csak egy *részt* t. i. az *ugyanazon foglalkozású* polgárok *összességét érdekli*. Valamennyien megegyeznek továbbá abban, hogy a tagok a közös célok megvalósításában maguk is részt vesznek s következésképp a tagok összességének *önkormányzata* van. S végül valamennyien megegyeznek abban, hogy tevékenységüknek egy tekintélyes része közel rokonságban van a közigazgatással s ép ezért funkcióiknak ezt a részét az állami, megyei, avagy községi szervek is elláthatnák s a tételes jog pusztán *célszerűségi* okokból engedi át ellátásukat azoknak, akiket az illető tevékenység a legközelebből érdekel.

Hogy a szabad érdekképviseltek tevékenységének is van ilyen a közigazgatással *rokontermészetű* része, ennek igazolására mindössze két példát hozunk fel.

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület nemcsak azt tartja hivatásának, hogy tagjainak a mezőgazdaságot érdeklő kérdésekben tanáccsal szolgáljon; mezőgazdasági és közigazgatási szaklapot adjon ki; könyvkiadó vállalata útján szakmunkákat bocsásson a gazdák rendelkezésére s évi jelentéseiben az elmúlt esztendő gazdasági jelentőségét vázolja; — hanem hivatásának tartja azt is, hogy a kormánynak célszerűtlen, vagy a gazdákra sérelmes intézkedéseire rámutasson s ezeknek a végrehajtása ellen tiltakozzék; hogy a mezőgazdaságot érdeklő törvényjavaslatokat és rendeleteket behatóan megvitassa s keresztülvigye olyan módosításukat, amely a gazdák érdekeinek megfelel; hogy a vámtarifa, illetve a kereskedelmi és vám-szerződések tárgyalásakor a mezőgazdaságra nézve a lehető legegyszerűbb tételeket eszközölje ki; hogy kiharcolja a magyar bortermelés hathatós védelmét; hogy eltörölhesse az őrlési forgalmat; hogy küzdjön a fedezetlen tőzsdei határidőüzletek ellen; s hogy sürgesse a tőzsde reformját stb.¹⁾

A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége pedig egy egész sorozatát kezdeményezte és készítette elő az olyan törvényeknek, amelyek mint pl. az iparfejlesztésről, az utakról és vámokról, a szabadalmakról, a nők éjjeli munkájáról, a kivándorlásról s némely egyes adókról szóló törvények az ipart *általánosságban* érintették; s emellett behatóan foglalkozott egyrészt minden olyan kereskedelmi szerződéssel, törvényhozói munkálattal és hazai vagy külföldi kormányintézkedéssel, amely a gyáripar fejlődésének előfeltételeit érintette; ilyenek voltak pl. a köteléki díjszabások, az árufuvarozás tárgyában

¹⁾ V. ö. Tonelli S. i. m. 114., 116. old.

kötött berni egyezmény és azon jogszabályok, amelyek az ipari forgalmat gátló kövezetvámokra vonatkoztak; s behatóan foglalkozott másrészt az olyan törvényjavaslatokkal, amelyek a gyáripar és a nagy munkástömegek kialakulásának szociálpolitikai következményeit vonták le; ilyenek voltak a munkásbiztosítás és a választói jog s legújabbban az öregségi és rokkantsági biztosítás tárgyában készült törvényjavaslatok.¹⁾

De bármennyire igaz, hogy az imént jelzett közérdekű tevékenységeket a szabad és a kötelező érdekképviseltek egyenlően kifejtethetik s hogy céljaik és a tagokat megillető önkormányzat szempontjából sincs közöttük elvileg fontos különbség, az érdekképviseltek ezen két válfaja mégis lényegesen eltér egymástól annyiban, amennyiben az állam, a megye, illetve a község a szabad érdekképviseltek céljait a *saját közigazgatásuk céljai gyanánt el nem fogadják, a kötelező érdekképviseltek céljait ellenben ilyenekül elfogadják.*

Hogy ez a körülmény mily nagy befolyást gyakorol az érdekképviseltek jogi minősítésére, azt leginkább szembeötlően a *szakszervezeteknél* és a megfelelő *munkaadói szövetségeknél* láthatjuk.

A *francia jog* a munkavállalói és a munkaadói szindikátusoknak azon céljait, hogy a munkabérek kérdését kollektív szerződések útján rendezzék s a saját kari érdekeik előmozdítása céljából sztrájkokat, illetve kizárásokat rendezzenek, *az állam céljai gyanánt el nem fogadja.* Ép ezért megengedi ugyan, hogy az említett szindikátusok létrejőjenek; megengedi, hogy egymással kollektív szerződéseket kössenek; sőt büntetések terhe alatt *nem tiltja* s következképp büntetőjogilag megengedi azt is, hogy a sztrájk, illetve a kizárás fegyveréhez nyúljanak. De bármennyire közérdekűnek tartja azt, hogy a munkások és a munkaadók a maguk érdekeit — a jogrend korlátai között — megvédelmezhessék, a szindikátusok alkotását kötelezővé nem teszi; a tagsági járulékokat közadók módjára be nem hajthatja; a szindikátusok alkalmazottait közalkalmazottaknak el nem ismeri stb.

A francia joggal ellentétben a korporációkról szóló olasz törvény, mint *a legújabb időknek egyik legnagyobb szabású szociálpolitikai kísérlete, a munkaadók és munkások közt felmerülő összes kérdések megoldását állami feladat gyanánt fogja fel.*

A megoldás azonban nem úgy történik, mint Franciaországban, ahol a munkások, ha keveslik, a munkaadók pedig, ha sokalják a munkabért, egyszerűen önmaguk szolgáltatnak igazságot önmaguknak azzal, hogy a munkások a munkát beszüntetik, a munkaadók pedig munkásaikat kizárják. Az olasz jog egészen más természetű megoldást próbál meghonosítani.

¹⁾ V. ö. Tonelli S. i. m. 146—150. old. Dr. Knob Sándor: Magyar Gyáripar 1928. áprilisi szám 6. old.

A sztrájkot és a kizárást ugyanis önbíráskodásnak tekinti s arra az álláspontra helyezkedik, hogy valamint az egyes magánemberek sincsenek feljogosítva arra, hogy jogvita esetén az önbíráskodás fegyveréhez nyúljanak, ugyanúgy nem lehetnek erre feljogosítva a munkaadók és munkások sem. S ép ezért a sztrájkot és a kizárást szigorú büntetések terhe alatt eltiltva, akkép rendelkezik, hogy valamint az egyes emberek, ugyanúgy a munkaadók és munkások közötti jogvitákat is az *államnak* kell *eldöntenie az ő szakértő ülnökökkel kiegészített s független és pártatlan munkás-bírószámai útján.*

Minthogy azonban a bírói döntésnek csak mint *ultima raciónak* szabad szerepelnie s minthogy az állam célja arra irányul, hogy a munkaadók és munkások közti jogvitákat lehetőleg békésen intézze el, illetve a munkások és munkaadók közt felmerülhető minden kérdést akképen rendezzen, hogy a jogviták keletkezésének is lehetőleg elejét vegye, — *mindezen állami célok megvalósítása érdekében feltétlenül szükség van olyan szervezetekre, amelyek mint a munkaadók és munkások egyedüli törvényes képviselői a kollektív szerződések kötésénél, jogviták esetén a békéltetés alkalmával s egyéb esetekben is a munkaadók és munkások ellentétes érdekeit képviseljék és védelmezzék.*

Minthogy ilyen szervezetek nélkül az állam az ő céljait megvalósítani képtelen volna, az olasz jog előírja, hogy minden egyes községben, minden egyes munkaadói és munkáskategória egy-egy szindikátusba *köteles* tömörülni akkor, ha ezt a munkások egy *tizedrésze*, illetve, ha olyan munkaadók kívánják, akik az illető kategória munkásainak legalább egy *tizedrészét* alkalmazzák. Ezen *kötelező* érdekképviseletek megyénként és országosan egy-egy magasabbrendű szövetségbe foglaltatnak össze s a munkaadói és munkásszövetségek az ő összességükben 12 korporációt alkotnak¹.) Ezek egytől-egyig *állami* szervek, *tisztviselőik közalkalmazottak s kiadásaikat a tagoknak, illetve az alsóbbrendű érdekképviseleteknek közszolgáltatás természetével bíró járulékaiból fedezik.*

Ha a francia jog szakszervezeteit és szövetségeit és az olasz szindikátusokat egybevetjük, nyomban kitűnik az a lényegbe vágó eltérés, amely a *szabad és a kötelező érdekképviseletek között* fennáll. *Amazok bármily közérdekű, de még sem állami, megyei, vagy községi feladatok megoldására vannak hivatva s ép ezért nem is tartoznak hozzá a közigazgatás szervezetéhez, hanem mint közérdekű célt szolgáló jogiszemélyek csak kiegészítő szervei az állami, megyei*

¹) T. i. 1. az őstermelésnek, 2. az iparnak, 3. a kereskedelemnek, 4. a tengeri- és légiközlekedésnek, 5. a szárazföldi és belvízi forgalomnak s 6. a bankügynek egy-egy munkaadói s egy-egy munkavállalói, összesen tehát 12 korporációját, amelyekhez még a szabadpályákon működőknek 3 uniója csatlakozik. V. ö. J. James Strachey Barnes: *The universal aspects of fascism.* 202., 214. old.

vagy községi közigazgatásnak. Emezek állami, megyei, vagy községi feladatokat oldanak meg, s ép ezért a közigazgatásnak, mégpedig nem az általános érdekű, hanem a különleges célokat szolgáló közigazgatásnak a szervei közé tartoznak s önkormányzattal lévén felruházza, köztestületekké minősítendőek.

* * *

Míg a francia jog 1791-ben az összes testületeket, tehát a kötelező érdekképviseleteket is eltörölte, a mi jogunk szintén szakított ugyan a kötelező érdekképviseleteknek a rendi világban kialakult rendszerével; de nem mint a forradalmi törvényhozások szokták *egyszerre és elvi* alapon, hanem egy több mint 3 évtizeden át tartó *történelmi* fejlődés eredményeképp fokozatosan.

Az első lépés, amelyet a magyar törvényhozás ebből a célból az 1840. évi XVI. és XVII. t.-cikkben tett, korántsem vonta maga után egy új kötelező érdekképviseletnek a kialakulását; hanem mindössze arra szorítkozott, hogy kivette a *céhkényszer* elve alól egyrészt a *kereskedőket*, s másrészt azokat, akik vállalataik természeténél fogva a kézművesipar szervezeteibe beilleszkedni képtelenek voltak, a *gyárosokat*. A kereskedelem és a kialakulófélben lévő gyáripár szabadsága kétségtelenül nagyban leszállította a monopólium elvén felépülő céhrendszer jelentőségét. De mivel a mi céhjeink a multban is *túlnyomóan iparoscéhek* voltak, a gyáripár pedig csak nagyon szerény arányokban tudott fejlődni, az 1840. évi XVI. és XVII. t.-c.-eknek a céhek szempontjából nagyobb volt az *elvi*, mint a *gyakorlati* jelentősége.

A céhekre az első nagy csapást tulajdonképp az abszolutizmus mérte.

Az 1850 március 26-án kelt rendelet ugyanis az egy-egy község iparosait magukban foglaló céhek, mint *helyi jelentőségű érdekképviseletek* mellett olyan *kötelező* érdekképviseleteket szervezett, amelyek egy-egy egész *ország résznek* összes gyárosait és kisiparosait, összes nagy és kiskereskedőit foglalták magukban s ép ezért arányaik és jelentőségük szempontjából egyaránt *messze felülmúlták a rendi világból ránk maradt céheket*.

Ezen *francia* hatás alatt kialakult *kereskedelmi és iparkamarákat* kell az összes *modern kötelező érdekképviseletek őseinek* tekintenünk; s ép ezért akkor, midőn kimutatjuk, hogy a kereskedelmi és iparkamarák miben különböznek a céhektől, nemcsak a kereskedelmi és iparkamaráknak, hanem az összes *modern kötelező érdekképviseleteknek a legfőbb jellemvonásait emeljük ki*.

Az abszolutizmus korában a kereskedelmi és iparkamarák kötelékébe mindenkinek bele kellett tartoznia, akit a tételes jog szabályai szerint kereskedőnek, vagy iparosnak kellett tekinteni s alapelvvé lett, hogy egyedül és kizárólag a kereskedelmi és iparkamarák szerepelhetnek olyan kötelező érdekképviseletek gyanánt, amelyek a kereskedő- és iparososztály kéréseit

a kormány előtt tolmácsolhatják s a kormánynak a forgalom fejlesztésére irányuló törekvéseit gyámolítani hivatva vannak. Beletartozott tehát ezen, a képviselő monopóliumával felruházott szervezetekbe a kereskedelem és a gyáripar szabadsága következtében minden *gyáros és kereskedő* s ezeken kívül mindenki, akit a *céhek tagjaik sorába felvettek*. Minthogy azonban a céhek kiváltságokra és monopóliumra törekedtek, addig míg az ipar gyakorlásához szükséges engedélyeket a céhek osztogatták, a kereskedelmi és iparkamarai tagság is jórészt a céhektől függött. Az abszolút hatalom tehát, hogy az ipar fejlődésének akadályait lerombolhassa, először is a céhek kezéből kivette s az iparhatóságokra ruházta át az *iparendedélyek osztogatását* s azután 1860-ban *életbeléptette az iparszabadságot*. Ezen rendszabályoknak kettős következményük volt. A *céhek*, mint közfunkciókat ellátó köztisztviselők megszűntek s mint a rendi világ elavult intézményei *teljesen megértek arra, hogy eltöröltessenek*. A kereskedelmi és iparkamarák pedig olyan *kötelező érdekképviselők* gyanánt kezdtek működni, amelyeknek kötelékéből egyetlen egy önálló iparos és kereskedő sem vonhatta ki magát; viszont azonban a kötelékükbe tartozók azokkal szemben, akik még nem tartoztak oda, *semmiféle kiváltságot és monopóliumot nem élvezhettek*, sem pedig a kereskedelmi és ipari pályára lépők számát *nem korlátozhatták*.

A modern kötelező érdekképviselőknek tehát három olyan jellemző vonásuk van, amelyek révén lényegesen különböznek a céhektől; a) a kiváltságok hiánya, vagyis a jogegyenlőség; b) a numerus clausus hiánya, vagyis a pályaválasztás szabadsága; s c) a monopólium hiánya, vagyis az iparszabadság, illetve a szabadverseny.

A jogegyenlőségen, a pályaválasztás szabadságán és a szabadverseny elvén felépült kamarák két társadalmi osztálynak t. i. a kereskedőknek és az iparosoknak az érdekeit együttesen voltak hivatva képviselni, de akképen, hogy a kamara két osztályában a tagok számát diszkrécionális hatalommal a kormány állapította meg, a tagokat átmenetileg a kormány nevezte ki s az önkormányzat csak nagyon szerény arányokban érvényesülhetett.

Az abszolút korszak kereskedelmi és iparkamaráit az alkotmányos törvényhozás is fenntartotta; de magában a törvényben szabályozván a tagok számát és törvénybe iktatván a két osztály tagszámának *egyenlőségét*, ebben a vonatkozásban végett vetett a kormány *önkényének* s a kereskedelmi osztály *túlsúlyának*; s másrészt életbeléptette a *választási rendszert* s szélesebb alapokra fektette a kamarák *önkormányzatát*.

Az ekképen átszervezett érdekképviselők ezidőszert átlag 4—7 vármegye területén működnek s mindegyikük 40—50 iparhatósággal s ugyanannyi ipartestülettel és kereskedelmi társulattal, 3—4 pénzügyigazgatósággal, 10—15 városi és 200—600 községi hatósággal kénytelen érintkezésbe lépni azért, hogy minden egyes kamara átlagosan egy-egy körülbelül 40.000 főből

álló kereskedelmi és ipari érdekeltségnek a szükségleteit kielégíthesse s közös céljaik megvalósítását előmozdíthassa.¹⁾

Hogy ebbeli hivatásukat betölthessék, *állandóan figyelemmel kísérik a kereskedelem és ipar* állapotát s megfigyeléseik eredményeképp szakszerű *bírálattal* kísérik a kormánynak és a közigazgatási hatóságoknak a kereskedelemmel és iparral kapcsolatos ténykedését. S levonva a megfigyelés és a bírálat következményeit, megteszik a kereskedelem és ipar érdekében szükséges kezdeményező lépéseket; elkészítik a szerintük kibocsátandó intézkedések, rendeletek, esetleg törvények tervezeteit; véleményt mondanak a velük előzetesen közölt törvényjavaslatokról; s jelentéseikkel évről-évre tájékoztatják a kormányt és a nagyközönséget, úgy a saját tevékenységükről, mint kamarai területük közgazdasági állapotáról. Ezen *megfigyelő, bíráló, kezdeményező és tájékoztató* funkciók elvégzésén kívül közvetlenül is szolgálják a kereskedelem és ipar érdekeit, midőn egyfelől résztvesznek a kereskedelmi és ipari szakképzés fejlesztésében s az ipar és a kereskedelem terén a haladás előmozdításában s másfelől közhatalosi funkciókat látnak el oly nagy számban és oly sokfélével, hogy pusztán rendszerbefoglalásuk is rendkívül nehézségekbe ütközik.

Az idetartozó funkciókat nagyjában véve két csoportba foglalhatjuk össze. Az egyik csoportba tartozó funkciók elvégzése a közhatalóságok *segédszerveivé* teszi őket s ezeknek összessége alkotja a *véleményező hatáskört*. A másik csoportba tartozó funkciókat nem egyéb hatóságok részére, hanem kizárólag mint a kereskedelem és ipar hivatott *képviselői* látják el s ezek alkotják az *önálló hatáskört*.

Mint egyéb hatóságok *segédszervei* véleményt vannak hivatva mondani, a törvényhatóságok és az ő közegeik pedig nemcsak *jogosítva*, de *kötelezve* is vannak a kamarák szakvéleményét kikérni minden olyan esetben, midőn az érdekeltek végeladások, árverések és alkalmi eladások engedélyezését, vagy a szabad húsmérés korlátozását kérik; midőn az iparosok ipartestületekbe akarnak tömörülni; midőn az iparosok és segédek viszonyát s a tanoncügyet kell rendezni; midőn vasúti reexpedíciós kedvezmények megadása s a vámkedvezményes behozatal tárgyában, vagy pedig szabadraktárak, kézi zálogházak, vásárok, kövezetvám, helypénz, út- és révvámszedési jogok engedélyezése felett kell döntenet; midőn az ipart és a kereskedelmet érdeklő szabályrendeletek alkotásáról, kereskedelmi és ipariskolák létesítéséről s ezek tanterveinek a módosításáról kell határozni s egyáltalában, midőn bármiféle, az ipart és a kereskedelmet érintő fontosabb kérdésekben *kezdeményező* lépéseket kell tenni.

Mint a kereskedelem és ipar *képviselőire* hivatott *önálló szervek* kétféle hatáskört töltenek be. Egyrészt *tagokat küldenek* ki az országos, illetve a

¹⁾ Szávay Gyula : A kamarai helyzet általános ismertetése és bírálata 5. old.

törvényhatósági ipartanácsokba, az áruforgalmi statisztikai értékmegállapító bizottságba, a fogyasztási adószaktanácsba, a jövedelmi és vagyonadót megállapító bizottságokba stb., másrészt pedig ipari törzskönyveket vezetnek; kereskedelmi és iparstatisztikai adatokat gyűjtenek; az árúbélyegeket, mustrákat és mintákat lajstromozzák; a tisztességtelen verseny megakadályozása céljából választott bíróságokat szerveznek; iparos- és mester-vizsgáló bizottságokat alakítanak; ipari kihágási ügyekben szakképviselőket küldenek ki; származási bizonyítványokat adnak; a közszállításokban résztvevő iparosok megbízhatóságát igazolják; a cégbejegyzéseket ellenőrzik; a helybeli kereskedelmi szokásokat hitelesen tanúsítják stb.

Mindezen teendőket a kamarák két külön társadalmi osztály s ezeken belül a legkülönbözőbb foglalkozási ágak érdekében látják el s ép ezért nem egyetlenegy érdekcsoport szolgálatában álló *tiszta*, hanem több érdekcsoport szolgálatában álló *vegyes* érdekképviselőnek tekintendők. Ebbeli jellegüknek azonban fontos következményei vannak.

Az 1868. évi VI. t.-c. — mint látni fogjuk — biztosítani tudja a paritást a kamarák két osztálya, egyrészt a kereskedelmi, másrészt az iparosztály között; de nem tudja biztosítani az egyes osztályokon belül a különböző *foglalkozási ágak*, illetve *érdekcsoportok* között. A kamarai bel- és kültagokat ugyanis a kereskedők és iparosok egymásközt *egyenlő számban, de osztályonként külön-külön választják*. Az egyes osztályokon belül azonban a kereskedők, illetve iparosok az összes kereskedőtágok, az iparosok az összes iparostágok választásában részt vesznek, tekintet nélkül arra, hogy egy-egy osztályon belül több érdekcsoport s ezeken belül több adó kategória van. Ez pedig szükségképen azt eredményezi, hogy egyes érdekcsoportok, illetve ezeken belül a nagyobb adót fizető *nagykereskedők és nagyiparosok* megfelelő képviselőhöz hozzájutni nem tudnak s olyan tisztára szakkérdésekben is a fejszám szerinti többség dönt, amely kérdésekben nem a szavazatok számának, hanem az illető álláspont mellett felhozott *érvek súlyának* kellene döntenie. Mik ennek a következményei? Egyrészt reformtörekvések, amelyek a szakosztályok számát emelni s a választási rendszert átalakítani iparkodnak s másrészt az, hogy a megfelelő képviselőhöz nem jutó érdekcsoportok, illetve azok, akiknek rokonszenvét a jogegyenlőségen, a szabadságon s a szabad versenyen felépülő kamarai szervezet megnyerni nem tudta, a *kamarán kívül szervezkednek, részint szabad érdekképviselések* alakjában, mint pl. a nagyipar a Gyáriparosok Országos Szövetsége, a *kisiparosok* pedig *ipartársulatok* alakjában, részint mint a kisiparosok egy tekintélyes része *kötelező érdekképviselések* t. i. *ipartestületek* alakjában.¹⁾

¹⁾ V. ö. Tonelli S.: A kereskedelmi és iparkamarák reformja 39—48. old. U. o. A magyar közgazdasági érdekképviselések. 94—99. old.

Ami mármost a szabad érdekképviseltek közül az ipartársulatok kialakulását illeti, az alkotmányos törvényhozás nemcsak a kereskedelmi és iparkamarákat illetően, hanem az *iparszabadság* kérdésében is az abszolutizmus alatt elfogadott irányzatot követte. Kimerítően felsorolván tehát az 1872. évi VIII. t.-c.-ben az *iparhatósági engedély* alapján gyakorolható iparágakat, az *összes többi iparágak üzését szabaddá nyilvánította*; s hogy az iparszabadságot a céhek se veszélyeztethessék, *ezeket eltörölte*. De mivel tisztában volt azzal, hogy az iparosok a közös céljaik megvalósításához szükséges szervezeteket s azon békéltetőbizottságokat, amelyek a köztük és segédszemélyzetük közt támadt súrlódásokat vannak hivatva kiegyenlíteni, nem nélkülözheti, megengedte, hogy az iparosok a megszűnt céhek helyett egy vagy több község területén *közös érdekeik előmozdítása és békéltetőbizottságuk szervezése céljából ipartársulatokat alakíthassanak*. Minthogy azonban elejét akarta venni annak, hogy az ipartársulatok *céhekké* fejlődjenek vissza, kikötötte, hogy a tagok felvételét *iparbeli vizsga letételétől függővé* tenni s a felvett tagokat az ipartörvény alapján megillető *jogaik tetszésszerűen gyakorlásában korlátozni, az iparosokat a belépésre kényszeríteni* s attól, aki az alapszabályok feltételeinek megfelel, a *felvételt megtagadni nem lehet*. Az ipartársulatokat tehát a törvényhozás, mint a *jogegyenlőség, a szabadság és a szabadverseny* elvén felépülő *szabad érdekképviselertet* alkotta meg s egy hónapot adott a céheknek arra, hogy ipartársulatokká alakuljanak át.

A kézművesiparosok azonban iparuk hanyatlását nem a technikai vívmányokra s a gyáripár kialakulására, hanem arra vezették vissza, hogy a törvényhozás az ő *ősrégi kötelező érdekképviseleteiket t. i. a céheket* s a velük együtt járó jogegyenlőtlenséget eltörölte s a *mestervizsgák* megszüntetése révén a *kontárok*at is iparüzésre jogosította fel. Ép ezért az ipartörvény *reformját* sürgetve s a külföldön, különösen Németországban sikereket elért hasonló áramlatokra támaszkodva, kivitték, hogy az újabb ipartörvények t. i. az 1884. évi XVII. t.-c. és ennek novellája t. i. az 1922. évi XII. t.-c. az iparszabadságot az engedélyhez *nem kötött* iparágak tekintetében is korlátozták.

A korlátozás lényege abból áll, hogy a törvényhozás minden olyan iparágat, amely kézműves jellegénél vagy a munka természeténél fogva csak megfelelő szakképzés és hosszabb gyakorlás után sajátítható el, képzéshez köt s ezen az alapon *összesen 90 iparág gyakorlását a szakképzettség igazolásától teszi függővé*. De bármennyire közeledni látszik a mi jogrendünk az iparszabadság korlátozása s különösen a *mestervizsgák* meghonosítása révén a *rendi világ* ipari rendjéhez, mégis lényegesen különbözik tőle azért, mert a mestervizsgákat s eredményük gyanánt a mesteri cím használatát csak mint a kiválóbb iparosok kiválogatásának eszközét, illetve, mint kitüntető címet,

nem pedig mint az önálló iparüzés *feltételét* szabályozza ;¹⁾ s mert az *átlagos* képesítés fennforgásának megállapítását nem az iparosok kötelező érdekképviselőire, hanem az az *iparhatóságokra* bízva s az iparhatóságokat mindössze arra kötelezi, hogy az iparigazolványért folyamodók neveit s az általuk választott iparágakat az ipartestületekkel közöljék s az ipartestületi kiküldötteknek a szakképzettségre vonatkozó iratok megtekintését s az ipartestület részéről a véleménynyilvánítást lehetővé tegyék. De lényegesen különbözik a mai jogrend a céhek jogrendjétől abban is, hogy a képesítéshez kötött iparágak gyakorlásához — 10 iparág kivételével — nincs szükség semmiféle engedélyre ; s az említett 10 iparágnál sem az ipartestület, hanem az *iparhatóság* adja meg az engedélyt ; az ipartestületeknek tehát *iparengedélyező hatáskörük* nincs s mindössze arra vannak jogosítva, hogy amennyiben az iparhatóság a képesítésre vonatkozó véleményüket el nem fogadta s az iparigazolványt folyamodó részére kiállította, az *e tárgyban hozott határozatot megfelelőbbézzék.*

A törvényhozás tehát az iparszabadság korlátozása terén a kézművesiparosok kívánságait csak addig a határig teljesítette, ameddig egyrészt a jogegyenlőséghez, a pályaválasztás szabadságához, a szabadversenyhez s másrészt a kisipar és a fogyasztóközönség védelméhez fűződő szociálpolitikai közérdekek igazolták. S ugyanezen szempontok irányították a törvényhozást a kisiparosok azon kívánságainak a teljesítésénél is, amelyek külön az ő céljaikat szolgáló és egyúttal *kötelező érdekképviselők* alakítására vonatkoztak.

Az 1884. évi XVII. t.-c. a kisiparosok szervezkedésének hatása alatt a régi ipartörvényt *két irányban* módosítja. T. i. lehetővé teszi, hogy az ipartársulatok tagjaik közé a segédek és gyári munkásokat is felvegyék s ezzel az ipartársulatok a munkaadók és munkások *közös* érdekképviselőivé alakuljanak át. Az ekkép módosult szervezet hatásköréből azonban a *békéltetőbizottságok* alakítását kiveszi,²⁾ úgyhogy az ipartársulatok mint *szabad érdekképviselők* a köztisztületi jellegteljesen nélkülözik s csakis mint a közgazgatás szervezetén kívül álló *kisegítőszervek* működhetnek.

A másik módosítás abból áll, hogy a törvényhozás a nagyobb községekben feltétlenül, a kisebb községekben pedig csak feltételesen elrendeli az iparosok *külön kötelező érdekképviselőinek* a megszervezését, mégpedig akképen, hogy az iparosok Budapesten iparágankint, külön-külön — összesen tehát 35 *tiszta érdekképviselőt* —, a vidéken ellenben az összes iparágakból csak egy-egy, vagyis olyan *általános* ipartestületet alakíthatnak, amely egy mással ellentétes érdekű érdekcsoportokat foglal magában s következésképp nem *tiszta*, hanem *vegyes* érdekképviselővé minősítendő.

¹⁾ V. ö. Egyed István i. m. 47—49. old.

²⁾ V. ö. 1884. évi XVII. t.-c. 149—154. §-ait.

Az új alakulatok azonban csakis azon iparosok érdekeit képviselik, akiknek iparága *képesítéshez* van kötve. Ép ezért annak, hogy az ipartestületek mellett nagyobb számmal tudnak fennmaradni ipartársulatok, illetve hogy az ipartársulatok valamennyien ipartestületekké át nem alakulnak, *három oka van, mégpedig: a)* a képesítéshez nem kötött iparágak gyakorlói csakis *ipartársulati* formában szervezkedhetnek; *b)* a nagyobb vagyónú céhekből kialakult ipartársulatok a vagyont a másfoglalkozású iparosokkal *megosztani nem akarják*; *s c)* a különböző iparágak érdekei közt *ellentétek* állhatnak fenn s ép ezért célszerűbb, ha mint ipartársulatok *tiszta érdek-képviseletek* gyanánt maradnak fenn s nem alakulnak át a *vegyes érdek-képviseletek* jellegével bíró ipartestületekké.

Az ipartestületek azonban ekképen szűkebb körre szorítva is 340.000 iparost foglalnak magukban s a testületek száma Budapesten 35-re, a vidéken 260-ra emelkedett. Minthogy a tagok létszáma s a tagdíjak révén az egy-egy ipartestületre eső jövedelem is aránytalanul csekélyebb, mint a kereskedelmi és iparkamaráknál, így az ipartestületek, mint a kamaráknál *sokkal kisebb jelentőségű* s csak a *nagyobb városokban életképes érdekképviseletek* háromféle minőségben szolgálják tagjaik érdekeit.

Mint a *közgazdaság és a közművelés aktív tényezői* bevásárló-, értékesítő-, árucarnok- és műhelyszövetkezeteket létesítenek, munkásszállókat tartanak fenn; jótékonyági intézményeket, rokkant- és temetkezési egyleteket alapítanak; könyvtárakat szerveznek; fejlesztik az ipari szakoktatást; s ilyen és ezekhez hasonló eszközökkel szolgálják a kebelükbe tartozó iparoság gazdasági és kulturális érdekeit.

Mint a közigazgatási hatóságok *segédszervei* javaslatokat tesznek abból a célból, hogy a törvényhatóságok az ipari segédszemélyzet ügyében szabályrendeletet alkossanak; az iparhatóságokat tanáccsal és véleménnyel támogatják; s ipari bűncselekmények eseteiben mint *szakképviselek*, esetleg mint *magánvádlók* lépnek fel.

S végül mint *önálló ipari hatóságok* egyrészt szabályrendeleteket alkotnak s szabályozzák a munkaidőt és munkarendet, valamint az iparosok, a segédek és tanoncok közötti viszonyt; s másrészt békéltetőbizottságokat szerveznek abból a célból, hogy az iparosok és az ő alkalmazottaik közötti ellentéteket kiegyenlítsék. Mindezekon felül a népesebb községekben az ipartestületek hivatása azon teendők legnagyobb részének az elvégzésére is kiterjedhet, amelyek egyebütt a tanoncokat, a tanonciskolákat és a segédekkel illetőleg az elsőfokú iparhatóságok hatáskörébe tartoznak.¹⁾

*

¹⁾ V. ö. Egyed István: Iparjog 179—182. old. Tonelli S. i. m. 100—108. old.

Azon nagy sikerek hatása alatt, amelyeket a kereskedelem és ipar együttes és kötelező érdekképviselői, a kereskedelmi és iparkamarák tudtak felmutatni, a francia törvényhozás 1851-ben a *mezőgazdaság* részére is gondoskodott kötelező érdekképviselőkről. A francia mezőgazdasági kamarák azonban többszöri átszervezés ellenére is époly életre képtelen alakulatoknak bizonyultak, amit az iparnak a kereskedelemtől elkülönített érdekképviselői.¹⁾ Bár a francia kísérletek kudarcot vallottak, — 1894-ben Poroszország és Ausztria, — 1894 és 1920 között pedig Magyarország is megalkották a mezőgazdasági kötelező érdekképviselőkre vonatkozó törvényeket.

Ami mármost a magyar jog alkotásait illeti, ezeket két csoportba sorozhatjuk.

Az egyik csoportba azon érdekképviselőtek tartoznak, amelyek mint a hegyközségek s az erdő- és legelő közösségek a földművelésből csak egy *töredéknek*, a másikba pedig azok, amelyek a mezőgazdaság *egészének* az érdekeit vannak hivatva képviselni és védelmezni.

A hegyközségek nálunk épúgy, mint a külföldön is több évszázados multra tekinthetnek vissza s keletkezésüket és elterjedésüket mindenütt a következő három ok idézte elő. A szőlőművelés nagy költséggel és kockázattal jár s ép ezért összefüggő nagy területeken szőlőművelésre csak nagyon kevesen vállalkoznak. A kisparcellákra szétdarabolt határban tehát az utak, a vízlevezető árkok és kerítések mind közösekké válnak s ez egymagában is *rendészeti* intézkedéseket tesz szükségessé. Hozzájárul ehhez, hogy a szőlők, mint rendkívül értékes gyümölcsöt termő területek sokkal nagyobb mértékben vannak kitéve lopásoknak és egyéb kártételeknek, mint a mezőgazdaságnak más módokon művelt egyéb területei. S végül mennél fontosabb gazdasági ággá válik valamely államban a szőlőművelés, annál jelentékenyebb közérdekek fűződnek ahhoz, hogy a szőlőt fenyegető állati és növényi betegségek ellen védekezni lehessen. Mindezen okok *hegyrendőri* szabályok alkotását, ezeknek a meghozatala és alkalmazása pedig *hegyközségek* alakulását teszi szükségessé s az ilyen a gazdáknak csak egy töredékét magukban foglaló érdekképviselőtek nálunk bár csak szórva nyosan, de már *évszázadok* óta kialakultak. A szőlőinket teljes pusztulással fenyegető szőlőbetegségek hatása alatt 1894-ben a magyar törvényhozás a hegyközségeket újjá szervezte, mégpedig *kötelező érdekképviselőtek, illetve köztestületek alakjában*. Bármily jelentékteleneknek tűnjenek fel a mezőgazdaságnak ezen önmagukban kevés tagból álló és kevés anyagi eszközökkel rendelkező érdekképviselői, — összességükben és megfelelően átreformálva — mégis számottevő tényezőivé válhatnak a gazdasági

¹⁾ V. ö. H. Berthélmly i. m. 767., 770—773. old.

életnek. Hiszen azzal, hogy a közös utak, vízlevezető árkok és kerítések karbantartására és óvására vonatkozólag szabályrendeleteket alkotnak s azokat saját szerveik útján tiszteletben tartatják, azzal, hogy a legeltetést és egyes állatfajták tartását a szőlőkben eltiltják s a nagyobb árnyéket vető fák ültetését korlátozzák — azzal, hogy a szőlőbetegségek ellen tervszerűen és egyöntetűen védekeznek — s végül azzal, hogy okszerű szőlőművelés és pinceszövetkezetek létesítése útján a szőlő jövedelmezőségét fokozzák, a földművelésnek egy olyan ágát menthetik meg a pusztulástól, amely békében egy 52 milliós lakosságú nagy monarchiának a szőlő- és borszükségletét fedezte, ma pedig a tönk szélén áll azért, mert a békebeli szőlőterület kétharmada felett rendelkezik s mégis majdnem hétszerte kevesebb vámmentes fogyasztóra számíthat, mint békében.

A szőlők mellett a rendi világ birtokrendszerének maradványai: az *erdő- és legelőközösségek* voltak a legfőbb okai annak, hogy a mezőgazdaság terén is jöttek létre kötelező érdekképviseletek, mégpedig mint látni fogjuk, ezer és ezer számra.

A rendi világban ugyanis az úrbéreses s a nemesi és egyéb közbirtokosságok közös vagyonának együttmaradását maga a rendi *magánjog* biztosította azzal, hogy a földbirtok forgalmát megkötötte. A rendiség eltörlése után a földbirtok kötöttsége megszűnt s következésképp mi akadályra sem volt annak, hogy az osztatlan tulajdonban levő erdő- és legelőterületek *megosztassanak* s egyesek *egyéni* tulajdonába menjenek át. Ezt azonban a törvényhozás a *közös erdőket* illetőleg azért nem engedhette meg, mert mennél nagyobb területet ölel fel az erdőgazdálkodás, annál kisebb rezszel, annál több hasznot tud felmutatni; már pedig nálunk békében a nemzeti vagyonnak egy tekintélyes része, több mint egymillió katasztrális hold erdő volt az úrbéres, a nemesi és egyéb közbirtokosságok közös tulajdonában, úgyhogy ezen közös erdőterületeknek apró parcellákra való szétdarabolása a nemzeti vagyon tekintélyes részének a megsemmisülését, *több mint egymillió katasztrális hold erdőnek a kipusztítását vonta volna maga után*. S ugyancsak nem engedhette meg a törvényhozás a *közös legelők* felosztását sem. Hiszen az állattenyésztésnek — az állatok egészséges fejlődése s ellenálló képességük fokozása érdekében — feltétlenül szüksége van legelőkre s az állattenyésztésnek ezen egyik legfontosabb szükségletét a kisebb birtokosok csakis együttesen *legelőközösségek* útján tudják kielégíteni. A magyar állatállományból azonban 1911 táján a szarvasmarháknak 43, a lovaknak 32, a sertéseknek 28 és a juhoknak 33%-a volt kisebb birtokosok kezében s ép ezért az összes legelőterületnek is közel fele (46—47%) az úrbéres, a nemesi és egyéb *közbirtokosságok osztatlan közös tulajdonát alkotta*. A közös legelők feldarabolása tehát egyértelmű lett volna *állatállományuk felének s az egész kisbirtokosztálynak a tönkretételével*. Világos tehát, hogy akár az erdő-, akár a legelőközösségeket

vegyük, törvényhozásunkat arra, hogy a közös területek felosztását jogilag lehetetlenné tegye,¹⁾ rendkívül fontos nemzetgazdasági és szociálpolitikai érdekek kényszerítették. A törvényhozás azonban, — ha gondoskodott is arról, hogy a közösségek fentmaradjanak, — 1898-ig egyáltalán nem gondoskodott arról, hogy az érdekeltek a tulajdonukban rejlő nagy nemzeti vagyont *megfelelően hasznosítani tudják*. A közösségeket ugyanis meghagyta *magánjogi értelemben vett tulajdonközösségeknek*. Ezeknél pedig alapelv, hogy a tulajdonostárs az őt illető résszel a többi tulajdonostársra való tekintet nélkül *korlátlanul* rendelkezik s minden olyan szervezkedést és testületté alakulást, amely a kisebbséget a *többségnek* vetné alá, *egyetlenegy tulajdonostárs ellenzése is megakadályozhat*. Minthogy az erdő- és legelőközösségek, mint *magánjogi* alakulatok szervezkedni képtelenek voltak, a szervezetség teljes hiánya volt az oka annak, hogy az erdei termények értékesítésénél igen gyakran megdöbbenő könnyelműség volt tapasztalható s az eladásra szánt faanyagok pl. sem mennyiségét, sem minőségét fel nem becsülték s nyilvános árverés mellőzésével kéz alatt adták el, a selejtes faanyagot pedig pusztulni hagyták. S ugyanez volt az oka annak is, hogy a *legelőközösségek* vagyoniilag tönkrementek, a közös legelő igen sokszor kopár sivataggá vált s az anyagilag tönkrement birtokosság annak felosztását sürgette.²⁾ Ezen tarthatatlan állapotokat akarta megszüntetni a törvényhozás akkor, midőn 1898-ban az osztatlan közös tulajdonban levő *erdőknek*, 1913-ban pedig az ugyanilyen *legelőknél* a tulajdonosait *szervezkedésre kötelezte*. A szervezkedés eredményeképp az erdő- és legelőközösségek *magánjogi* alakulatokból olyan *közjogi* természetű társulatokká váltak, amelyekben belül a *többség* akarata a kisebbséget kötelezi; amelyek a többségi elvre támaszkodva kötelezően megállapítják pl. az erdei termékek és más haszonvételek értékesítésének s az anyag- és pénzkezelésnek a szabályait; amelyek tagjaikra közadók módjára behajtandó járulékokat vethetnek ki s amelyek határozataik végrehajtása érdekében megfelelő *szervekről* is gondoskodhatnak. Világos, hogy az ekképen megalakult társulatok elsősorban és legfőképpen a tulajdonostársak érdekeit szolgálják. De hogy a közérdeket is szolgálják s hogy éppen ezért a legszorosabb összefüggésben állnak a közigazgatással is, ez kitűnik az idevágó törvények rendelkezéseiből, amelyek szerint a legelő- és erdőközösségek önkormányzata a közigazgatási hatóságok *ellenőrzése és felügyelete* alatt áll; sőt a legelőközösségeknél az önkormányzati hatáskör a községi bíróra, az előljárásságra és a községi képviselőtestületre át is *ruházható*.³⁾

¹⁾ V. ö. 1871. LIII. t.-c. 32. §; Curia 18. sz. polg. döntvénye; 1894. XII. t.-c. 12. §

²⁾ V. ö. az 1898. évi XIX. és 1913. évi t.-c.-ek miniszteri indokolását.

³⁾ V. ö. 1913. évi X. t.-c. 56. §.

Mindezek alapján kétségtelen tény, hogy azt a 10.369 úrbéres, nemesi és egyéb közbirtokosságot, amelyek 1898-ban és 1913-ban *erdő-*, illetve *legelőtársulatokká* voltak kénytelenek átalakulni s amelyeknek egy jelentékeny része még ma is magyar uralom alatt áll, *kötelező érdekképviselteknek* kell tekintenünk s a közigazgatással való szoros kapcsolatuk következtében a különleges rendeltetésű közigazgatás *önkormányzattal* felruházott jogi személyeivé, vagyis *köztestületekké* kell minősítenünk.

Míg a hegyközségek s az erdő- és legelőtársulatok a mezőgazdaság *egy bizonyos* ágának a céljait szolgálják s a kereskedelem és az ipar szakmaszerinti érdekképviselőihez hasonlíthatók, addig 1920 óta a magyar jog olyan kötelező érdekképviselőket is ismer, amelyek a mezőgazdaság minden ágának s úgy a munkaadóknak s ezek közt a nagy- és kisbirtokosoknak, mint a munkásoknak és a cselédeknek a céljait is szolgálják s ép ezért a szó valódi értelmében vett *egyetemes érdekképviselteknek tekintendők*. Kialakulásukra két körülmény gyakorolt döntő befolyást. A szabad társulás elve alapján létrejött községi, járási és vármegyei mezőgazdasági egyesületek ugyanis már a multban sem tudtak akkora súllyal és tekintéllyel fellépni, mint ezt a mezőgazdaság érdekei megkívánták volna. Ez volt az oka, hogy a törvényhozás a szabad érdekképviselőket érintetlenül hagyva, *kötelező* érdekképviselőket alakítását rendelte el. De döntő befolyást gyakorolt az új szervezet kiépítésére a törvényhozónak az a meggyőződése is, hogy a magyar állam területének szétdarabolása nemcsak egy *hatalmi* alakulatot, hanem egy évezredes fejlődés eredményeképp létrejött *természetes gazdasági egységet is szétrobbantott* s gazdaságilag is beláthatatlan sok nyomornak és szenvedésnek vált okozójává. Ezért helyezkedett a törvényhozás arra az álláspontra, hogy a mezőgazdaság a reá váró feladatokat a páratlanul nehéz új helyzetben csak akkor lesz képes megvalósítani, ha a törvényhozás a mezőgazdaságnak nem egyik vagy másik ágát, nem a nagy- vagy kisbirtokosokat, illetve a munkaadókat vagy munkásokat kötelezi szervezkedésre, hanem elrendeli, hogy *az összes gazdasági ágak, az összes nagy- és kisbirtokosok, illetve az összes munkaadók és munkások egy egységes szervezetbe tömörüljenek, mégpedig egy olyan szervezetbe, amelyben az eddig kialakult szabad és kötelező érdekképviselteknek t. i. az országos és a törvényhatósági gazdasági egyesületeknek, illetve a hegyközségeknek s a legelőtársulatoknak a képviselői is helyet foglalnak.*¹⁾ Hogy ez az egységes szervezet a maga rendkívül nagyjelentőségű céljait elérhesse s egy páratlanul nagy nemzeti katasztrófa után a mezőgazdaságot újból felvirágoztassa, a törvény-

¹⁾ V. ö. 1920. évi XVIII. t.-c. 9. 12. §§. A községi mezőgazdasági bizottságnak hivatalból tagjai a hegyközségek s a legelő- és erdőközösségek képviselői; a vármegyeinek a vármegyei gazdasági és munkásegyletek képviselői. V. ö. még a 32. és 51. §§-t.

hozás a kötelező érdekképviseltek kiépítésénél *minden külföldi sablontól eltér*. A külföldön is elterjedt mezőgazdasági kamarákat ugyanis a mezőgazdasági egyetemes érdekképviselőnek csak a *törzsvé* tette meg s a törzset építette ki *lefelé* azáltal, hogy a közigazgatás fokozatainak megfelelően községi, járási és vármegyei mezőgazdasági bizottságokat szervezett; felfelé pedig akképen, hogy mindezen szervezeteket egy *egységes központi szervezetbe*, t. i. az *Országos mezőgazdasági kamarába foglalta össze* s a közös feladaton kívül a szervezet *mindhárom tagozata* elé más és más *külön* feladatokat tűzött ki.

A szervezet minden egyes tagozatának egyaránt hivatása, hogy a maga területén a mezőgazdaság *egyetemes* érdekeit képviselje.

Ezenfelül a községi, a járási és a vármegyei mezőgazdasági bizottságok hivatása arra irányul, hogy a mezőgazdasági termelést, a gazdasági rendet s a mezőgazdasággal kapcsolatos beszerzést, értékesítést, hitelügyet, közlekedést s a gazdák, a munkások és a cselédek helyzetét tárgyalás alá vegyék; a szükségeseknek látszó intézkedéseket, vagy szabályrendeleteket szorgalmazzák; a közigazgatási hatóságoknak a mezőgazdaságot érdeklő működését állandóan figyelemmel kísérik; a sérelmes határozatokkal szemben jogorvoslatokat nyújtanak be; a hatóságok megkereséseire szakvéleményeket mondanak stb. Míg a mezőgazdasági bizottságok a gazdaközönségnek a *közigazgatásban* való részvételét vannak hivatva lehetővé tenni, addig a több vármegye területét felölelő *mezőgazdasági kamarák* inkább a *kormányzat* körébe vágó funkciókat végeznek. Egyrészt felügyelnek tehát az alsóbb fokú gazdasági érdekképviselőkre s irányítják és támogatják az ő működésüket. S másrészt állandóan figyelemmel kísérik azon jelenségeket, amelyek a mezőgazdasági termeléssel s a mezőgazdasági lakosság helyzetével összefüggnek. Ebbeli *megfigyeléseik* alapján »megjelölik a birtokmegosztásnak azt az alakulását s a gazdálkodásnak azon irányait és módjait, amelyektől a termelésben a *legtöbb eredményt* s a mezőgazdasági lakosság *legkedvezőbb* helyzetét lehet remélni.« Megfigyeléseiket azonban a gazdasági élet *egyéb* ágaira is kötelesek kiterjeszteni azért, hogy az ipar és kereskedelem, a pénzügy és a vámpolitika hatását a mezőgazdaságra megállapíthassák s megfelelő közigazgatási, kormányzati és törvényhozási intézkedéseket *javasolhassanak*. A legfontosabb hivatásuk azonban arra irányul, hogy a földművelésügyi kormányzást decentralizálják s az olyan teendők ellátását, amelyeknek elvégzésére a bürokratikus központi kormányzat alkalmatlan, átvegyék. Ebbeli munkakörükben — s esetleg a saját állomásaikon és telepeiken — *öntöző, talajjavító, műtrágyázó és egyéb kísérleteket végeznek; egyesületeket és szövetkezeteket* alakítanak; beszerzik és meghonosítják a vidéknek megfelelő *növény- és állatfajtákat*; kipróbálják a legmegfelelőbb *gazdasági eszközöket és gépeket*; tömegrendelések útján elősegítik a beszerzést; kiállításokat és aukciókat rendeznek stb.

S végül, ami a központi legfőbb szervet illeti, az országos mezőgazdasági kamara egyrészt mint felsőbbfokú hatóság jár el s állandóan megfigyeli az egyes mezőgazdasági kamarák működését s másrészt, mint a földművelésügyi kormányzat segédszerve, *véleményt* mond minden, a kormányzat részéről hozzáutalt kérdésben s *kezdeményező* lépéseket tesz, illetve *javaslatokkal* járul a kormány elé minden olyan esetben, amidőn ezt a mezőgazdaság, a gazdák és a munkások *egyetemes érdekeinek előmozdítása és képviselése megkövetelik.*¹⁾

*

Valamint a mezőgazdaság, ugyanúgy a hitelforgalom terén is a világháború okozta rendkívüli helyzet gyakorolt döntő befolyást arra, hogy a *kötelező érdekképviselő* eszméje tért foglaljon. A háborút megelőzőleg ugyanis a magyar állam területén részvénytársasági alapon közel *kétezer* pénzügyintézet működött. Ezek közül azonban 1176 intézet alaptőkéje a 400.000 K-át, 680 intézeté pedig a 200.000 K-át sem érte el s az anyagilag kellően meg nem alapozott pénzügyintézeteknek egy tekintélyes hányada *vagytermészetes működési körétől távol eső* szükségletek kielégítésével *foglalkozott*, vagy pedig *tőke erejével arányban nem álló működést fejtett ki*. Mindezen rendellenességek miatt már a háborút megelőzőleg is felvetődött az a gondolat, hogy a pénzügyintézeteket egy *egységes szervezetbe* kell összefoglalni s a törvényhozásnak a pénzügyintézetek *beléletébe való beavatkozását* mellőzve, erre a szervezetre kell bízni, hogy a *tapasztalt visszasságokat önkormányzati alapon kiküszöbölje*. A háború kitörése után méginkább szükségesnek tűnt fel a pénzügyintézetek szervezkedése. Hisz világos volt, hogy a háború lezajlása után a hitelszükségletek kielégítése körül a pénzügyintézetekre váró rendkívül nagy feladatokat csak egy *kellő anyagi erővel, ellenállóképességgel és expanzivitással bíró, jól szervezett pénzpiac* lesz képes megoldani. Ezért rendelte el az 1916. évi XIV. t.-c., hogy a pénzügyintézetek egy *önkormányzattal felruházott egységes szervezetbe tömörüljenek*, mégpedig a *kényszer teljes kizárásával, vagyis a szabad társulás elve alapján*. A pénzügyintézeti központ tehát eredetileg mint *szabad érdekképviselő* jött létre. Az 1920. évi XXXVII. t.-c. azonban oly fontosnak tartotta, hogy a pénzügyintézeti központ a reá váró nagy feladatokat mennél szélesebb körben oldhassa meg, hogy 1921 július 1-től kezdve *betétkönyvekre befizetést csak oly pénzügyintézeteknek engedett elfogadni, amelyek a pénzügyintézeti központ tagjai közé tartoznak s azon pénzügyintézetek felelős vezetőit, akik e szabályt megszegik, 6 hónapig terjedhető fogházzal és a megfelelő nagyságú pénzbüntetéssel* rendelte sújtani stb. A pénzügyintézeti központ ettől az időponttól kezdve, mint *szabad érdekképviselő megszűnt*

¹⁾ V. ö. 1920. évi XVIII. t.-c. 16., 17., 34., 35., 63., 54. §§-ait. s a törvény miniszteri indokolását.

s olyan *kötelező érdekképviselő* alakult át, amelynek célja a Magyarország területén működő pénzüzetek s ezek révén a közgazdaság érdekeinek ápolására és előmozdítására irányul. Hogy ezen kétségtelenül *közérdekű*, de *legközelebről mégis a pénzüzeteket érdeklő célt megvalósítsa*, a pénzüzeti központ a kötelékébe tartozó azon pénzüzeteknél, amelyeknek alaptőkéje a pénzügyminiszter által megállapított határt el nem éri, valamint ezek fiókjainál évente legalább egyszer, a többi pénzüzeteknél pedig ezeknek, illetve a kir. törvényszéknek a megkeresésére felülvizsgálatot tart; a bank- és pénzváltóüzlettel foglalkozó kereskedelmi cégek, valamint az értékpapírkereskedők működését a pénzügyminiszter utasítására közhivatali szempontból revideálja s tagjainak, ha a hitelszükséglet *rendes* úton való kielégítése nehézségekbe ütközik, hitelt nyújt. Ezen elsősorban az *egyes tagokat érdeklő* tevékenységét a pénzpiac *egésze* érdekében kifejtett működéssel egészíti ki. Nevezetesen közreműködik abban, hogy a pénzüzetek ügykezelése lehetőleg egyöntetű legyen s ügyvitelükben a közgazdaság érdekeinek megfelelő elvek érvényesüljenek; továbbá közreműködik abban, hogy az olyan pénzüzetek, amelyeknél ez a felülvizsgálat eredménye szerint szükséges, *egészséges alapra* legyenek helyezhetők vagy pedig — ha ez nem volna lehetséges — valamely más pénzüzettel egyesüljenek, illetve felszámoljanak; nyilvános számadásra kötelezett ipari, kereskedelmi és biztosító vállalatok feloszlása esetén eljár mint *felszámoló* s elvállalja a feloszlás végrehajtásának intézését; s ezenfelül *részese*dést vállal a pénzpiac érdekében a *pénzüzetek együttes műveleteiben*. A tagok és a pénzpiac céljait szolgáló érdekképviselői tevékenységen kívül van még a központnak egy *harmadik* hivatása is, s ez a ráruházott *speciális üzletkörnek* a betöltéséből áll. A központ üzletköre ezidőszertint sokkal kisebb terjedelmű, mint volt az 1920. évi reform szerint; mert jelenleg nem az összes, hanem csak az *olyan* állami hitelműveletek végrehajtásában vehet részt, amelyeket a pénzügyminiszter törvényes felhatalmazás alapján foganatosít, mert nem az *összes* állami egyedárúságokból származó bevételeket kezeli, hanem csakis az *állami osztálysorsjáték* rendezéséről gondoskodhatik, mert *közérdekű vállalkozásokban többé részt* nem vehet s e helyett csakis *kölcsönöket* nyújthat a tényleges és nyugdíjas *közszolgálati alkalmazottaknak* stb.¹⁾

Az eddig ismertetett kötelező érdekképviselők egytől-egyig a *gazdasági* érdekképviselők köré tartoznak s minthogy egyikük sem a munkaadók és a munkások közötti *ellentét*en épül fel, megállapíthatjuk, hogy a magyar jog munkaadói vagy *munkásszindikátusok jellegével bíró kötelező érdekképviselőket* nem ismer. S ugyancsak ismeretlen a magyar jogban a

¹⁾ V. ö. 1914. évi XVI. t.-c. indokolását; az 1920. évi XXXVII. t.-c. 1. §-át; s az 1926. évi XIII. t.-c. 1. §-át s a miniszteri indokolást.

közalkalmazottak kötelező érdekképviselője is, úgyhogy az elméletileg lehetséges *három* válfaj közül még csak a *szabad pályák* érdekképviselőivel kell foglalkoznunk.

Ha az ügyvédektől és közjegyzőktől, akiknek működése a legszorosabb összefüggésben áll az igazságszolgáltatással, eltekintünk s ha csak a közigazgatást érdeklő szabad pályákat vesszük figyelembe, akkor megállapíthatjuk, hogy a szabad pályákon működők közül eddig mindössze a *mérnökök* tudtak közös érdekeik képviselője és megvédelmezése céljából a kényszertársulás elve alapján szervezkedni. A szervezkedést és a kényszert két okra kell visszavezetnünk. A mérnöki címet ugyanis, amely a technikai tudományok bármelyik ágában szerzett *főiskolai* képesítés megjelölésére szolgál, valamint a képesítés *közelebbi* megjelölésére szolgáló címetek nemcsak az erre tudományos képzettségük alapján jogosítottak, hanem az úgynevezett *gyakorlati mérnökök* is használták. Minthogy a tudományos képzettség megjelölésére szolgáló címek megfelelő jogvédelemben nem részesültek, a nagyközönség az elsősorban és legfőképpen *szellemi* munkát végző, illetőleg a technikai alkotásokat koncipiáló, tervező és vezető mérnököket az úgynevezett *gyakorlati mérnököktől* megkülönböztetni nem tudta. Ez egymagában is sok és nagy anyagi és erkölcsi károsodást jelentett a mérnökök összességére, a mérnöki *karra* nézve. Hozzájárult ehhez, hogy a mérnöki *gyakorlat* köre sem volt megfelelően szabályozva s következésképp a mérnöki tudományokban jártasságot feltételező *magasabb rendű szellemi munka* sem volt az erre hivatottak részére jogilag biztosítva. A törvényhozás, hogy e hiányokat megszüntesse, egy olyan szervezetet létesített, amelynek kebelén belül a mérnökök *önmaguk* tarthatják nyilván azokat, akik a *mérnöki címet* jogosan viselik s önmaguk ellenőrizhetik azokat, akik *mérnöki magánygyakorlatot* fejtenek ki. Minthogy ez a szervezet a maga rendeltetését csak akkor érheti el, ha a magánygyakorlatot folytató *összes* mérnököket magában foglalja, mégpedig akképen, hogy mások, mint a kamara tagjai, önálló magánygyakorlatot nem folytathatnak, a törvényhozás a mérnöki kamarát a *kényszertársulás* elve alapján mint *kötelező érdekképviselőt* alkotta meg s hivatásává tette, hogy a mérnöki cím viselésére s az önálló magánygyakorlat folytatására jogosítottakat közhitelességgel nyilvántartva, a mérnöki kar erkölcsi tekintélye és hazafiassága felett őrködjék, a kamara tagjainak jogait és érdekeit védje, a mérnökök működésének jog- és szabályszerűségét ellenőrizze, tagjai, valamint a mérnökhelyettesek felett fegyelmi hatóságot gyakoroljon s a kar erkölcsi színvonalának emelését és érdekeinek fejlesztését véleményadás és javaslattétel útján előmozdítsa. Az 1923. évi XVII. t.-c. azonban nem elégszik meg azzal, hogy az önálló mérnöki gyakorlatot csakis kamarai tagoknak engedje meg, hanem ezenfelül felhatalmazza a kereskedelemügyi minisztert arra is, hogy bizonyos munkák végzését a mérnöki kamara tagjai számára tartsa fenn.

Kérdés, nem ütközik-e az 1923. évi XVII. t.-c. a modern érdekképviseletek legfőbb alapelveibe s nem-e jelent-e visszaesést a rendi világ céhrendszeréhez? Szerintünk mindkét kérdésre *nemmel* kell válaszolni, mégpedig két okból. Egyrészt, mert azokat, akik a törvényben megállapított kellékeknek megfelelnek, a kamara nemcsak jogosítva van, de kérelmükre köteles is felvenni. S másrészt, mert a kereskedelemügyi miniszter csak olyan mérnöki munkák végzését tarthatja fenn a kamarai tagok számára, amelyekre nézve azt közbiztonsági vagy egyéb közérdekű szempontok indokolttá teszik s amelyeket a technikai főiskolai képzettségnek megfelelő elméleti tudás nélkül szakszerűen elvégezni nem lehetne.¹⁾

* * *

Bármily nagy jelentőségük legyen a szociális közigazgatás szempontjából a *vízitársulatoknak* s a *kötelező érdekképviseleteknek*, valamennyiüket messze túlszárnyalják azon szintén kényszertársulás alapján létrejött szervezetek, amelyek a *munkásbiztosítás problémáit* vannak hivatva megoldani.

A munkásbiztosítás kétféle lehet: *kötelező* és *önkéntes*. De bármelyiket vegyük, mindegyik oly nagy mértékben különbözik a szó közönséges értelmében vett biztosítástól, hogy Rosin, Laband, Jellinek s azok, akik az ő hatásuk alatt állanak, a munkásbiztosítást nem is biztosításnak, hanem a munkásokról való *szociális gondoskodásnak* tekintik. Hogy melyik álláspont a helyes, ezt csak akkor dönthetjük el, ha rámutatunk a kétféle biztosítás *rokonvonásaira* s a köztük fennálló *eltérésekre*.

Akár közönséges, akár munkásbiztosításról legyen szó, a tényállás és az a cél, amelyet a jogi szabályozás el akar érni, lényegileg véve mindkét esetben ugyanazok. *Tényállás* gyanánt mind a két esetben olyan az egyes emberek akaratától függetlenül, de *valószínűség* szerint bekövetkező jövődöbeli események szerepelnek, amelyek többeket fenyegetnek anyagi hátrányokkal, de akképen, hogy az esemény az illető embercsoport tagjainál nem *egyszerre* következik be.

Az imént kiemelt jellemvonásokat épúgy feltalálhatjuk a munkásbiztosítás alapjául szolgáló eseményeknél s ilyenek a betegség, a baleset, a rokkantság, az öregség, az özvegység, az árvaság, a munkanélküliség és az elhalálozás, mint ahogy feltaláljuk a kárbiztosításnál és az életbiztosításnál.

S a fentjelzett eseményekkel szemben a törvényhozás *célja* is ugyanaz. Akár közönséges, akár munkásbiztosításról legyen szó, a cél mindig arra irányul, hogy az egyeseket fenyegető anyagi hátrány *egy nagyobb kör tagjai között osztassék fel*.

¹⁾ V. ö. 1923. évi XVII. t.-c. 1—6. §§-ait s a miniszteri indokolást.

Eltérés csak az *eszközökben* van. Az előbb említett célt ugyanis háromféleképp lehet megvalósítani.

Az *első* mód abból áll, hogy a törvényhozás magukra az érdekelt felekre bízta az anyagi hátrány felosztását s ennek szükségképpen az lesz az eredménye, hogy a felek szerződéseket fognak kötni, mégpedig rendszerint egy biztosítással foglalkozó *vállalattal*. Ezt a megoldást választja a törvényhozás azokra vonatkozólag, akiket gazdaságilag, szellemileg és erkölcsileg egyaránt alkalmasaknak tart arra, hogy az őket fenyegető anyagi hátrányokat *önmaguk* hárítsák el.

A munkásoknál azonban s azoknál, akik hozzájuk hasonló gazdasági helyzetben vannak, *ez a mód* nem válik be, mégpedig azért nem, mert ezeknél a biztosításhoz szükséges *előrelátás, önfegyelem* és jó részben az *anyagi erő* is hiányzik. Mit tesz tehát az állam, hogy a munkásokat és az ő hozzátartozóikat a munkaképességnek teljes vagy részleges elvesztése, illetve a munkahiány esetén a rájuk váró nyomortól megmentse? *Kényszerrendszabályokhoz* nyúl s elvileg véve *kétféle* kényszert alkalmazhat.

Vagy *teljesen* szakít a biztosítás gondolatával s egyszerűen a közadókból fedezi a munkások és az ő hozzátartozóik gyámolításához szükséges összegeket. Ez a *szocialista* ideál, amelyet a munkásokról való állami gondoskodássá kellene minősítenünk, ha valahol megvalósulna.

Vagy pedig ragaszkodik a biztosítás eszméjéhez s mindössze annyiban tér el a közönséges biztosítástól, hogy a biztosítást *kötelezővé* teszi.

A *közönséges* és a *munkásbiztosítás* tehát csakis *eszközeikben* térnek el egymástól. Az *egyiknek* eszköze gyanánt a *biztosítási szerződés*, a másiké gyanánt az államnak a kötelező biztosítást elrendelő *parancsa* szerepel; az egyik tehát *magánjogi*, a másik *közjogi természetű biztosítás*. Ez a különbség természetesen mélyreható eltéréseket idéz elő a kétféle biztosítás között.

A törvényben megnyilvánuló állami parancsra kell visszavezetnünk, hogy azon szolgáltatásokat, amelyeket egy munkásbiztosítóintézet nyújt, nem lehet pusztá *díjfizetéssel*, kizárólag *pénzért* és *akárkinek* megszerezni, hanem a maguk, illetve hozzátartozóik javára csak azoknak, akik a nemzeti élet egyik legfontosabb megnyilvánulásában, t. i. a *munkában* tényleg részt vesznek. A törvény azonban nemcsak a biztosítottak *körét* állapítja meg kötelezően, hanem azt az *intézetet* is, amelynél a biztosításnak történnie kell. Hiába munkás tehát valaki, ha a biztosítási díjakat nem az állam által kijelölt, hanem az ő tetszése szerint választott intézetnél fizeti be, akkor nem munkásbiztosítással, hanem *magánjogi* értelemben vett *közönséges* biztosítással lesz dolgunk. A munkásbiztosítást jellemző *kényszer* azonban nemcsak a *kötelező* biztosításnál, hanem *egy bizonyos* vonatkozásban az *önkéntes* biztosításnál is érvényesül. Az *önkéntes* biztosítás ugyanis csak akkor lesz *munkásbiztosítás*, ha a munkás, illetve a hozzá hasonló helyzetben

levő egyéb alkalmazott a biztosításra vonatkozó ajánlatát a saját akaratából ugyan, de a *törvényben kijelölt intézetnél teszi meg* s ha ez az utóbbi a törvénynek megfelelő ajánlatot *nem utasíthatja vissza, hanem köteles elfogadni.*

A biztosítottakon s a biztosító intézetek helyzetén kívül sajátságosan alakul a munkásbiztosítás jogi természete a biztosítás feltételei s az intézet által nyújtandó *szolgáltatások* szempontjából. Míg a közönséges biztosításnál mindezeket a felek akaratára vagyis *szerződés* állapítja meg s ép ezért a díjak nagysága s az ellenérték a felek akaratától függ s ezen a réven az *egyéni körülményekhez* alkalmazkodik, a munkásbiztosításnál a felek akaratát a törvény parancsai pótolják; a törvényhozás pedig az egyéni körülményeket csak nagyon szűk korlátok között veszi figyelembe s ép ezért a díjakat s a nyújtandó segélyeket is az ugyanazon kategóriákba tartozókra annyira *egyöntetűen* határozza meg, hogy rendelkezései egytől-egyig *kogens* jogszabályok jellegével bírnak s tőlük *magánjogi alapon*, vagyis a biztosító-intézet és a biztosított *megegyezése* alapján eltérni nem lehet. Eltérés csak *közjogi* alapon, t. i. a törvényhozás, illetve az alapszabályok *felhatalmazása* alapján lehetséges, pl. akkor, midőn az intézet a minimális segély helyett *felemelt* segélyt akar adni s az eltérés ekkor is közjogi formában történik, mert a segély felemelése *diszkracionális* hatalommal *gyakorolható jog, de nem kötelesség.*¹⁾

Még szembeötlőbb a *közönséges* és a *munkásbiztosítás* közötti különbség, ha a díjfizetés és a segélyek közötti viszonyt vizsgáljuk. A közönséges biztosításnál ezek között a legszorosabb logikai összefüggés áll fenn; a díjfizetés a biztosítási összeg kifizetésének nélkülözhetetlen feltétele s ép ezért a kettő mint szolgáltatás és ellenszolgáltatás szerepel. A munkásbiztosításnál — ha a rokkantság, az öregség, az özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosítástól eltekintünk — ez a *szoros logikai összefüggés hiányzik*. A biztosító-intézet ugyanis a biztosításra kötelezett munkásnak és az ő hozzátartozóinak betegség vagy baleset esetén akkor is köteles a segélyt megadni, ha a munkaadó a bejelentést és a járulék befizetését elmulasztotta.²⁾ A segély megadásának tehát nem a díjfizetés a feltétele, hanem — amint már Laband megállapította — a díjfizetéstől függetlenül az, hogy a segélyezés feltételei t. i. a betegség, a halál, a baleset stb. a biztosításra kötelezett személyében bekövetkezzenek. S ez a magyarázata annak, hogy a munkaadótól nem a segélyre igényt tartó munkás követelheti a járulék befizetését, hanem az intézet s hogy a járulék fizetés és a segélyezés nem mint egymástól feltételezett s ugyanazon jogviszonyban gyökerező szolgáltatás és ellenszolgáltatás,

¹⁾ V. ö. 1927. évi XXI. t.-c. 31. §., 71. §. 1. bek. 2. pont és 2. bek.

²⁾ V. ö. 1927. évi XXI. t.-c. 129. §. 4. bek. és 144. §. 2. bek.

hanem mint olyan egymástól független jogok és kötelességek jelentkeznek, amelyeknek mindegyike a *törvény* rendelkezésén alapszik.¹⁾

A biztosításnak közjogi természetű válfaja az eddig felemlített eltéréseken kívül még *két* szempontból különbözik a magánjogi természetű biztosítástól.

Az állam ugyanis a *kötelező* munkásbiztosítással s ennek járuléka gyanánt az *önkéntes* munkásbiztosítással együttjáró feladatok megoldását vagy magánjogi egyesületre, intézetre, társulatra, egyszóval *magánvállalatokra* vagy pedig *magukra az érdekelt munkásokra és munkaadókra bizza*. Az első esetben a vállalatot szigorú ellenőrzésnek lesz kénytelen alávetni s ez szükségképen maga után vonja, hogy a magánvállalat közérdekű alkotássá s mint ilyen a közigazgatásnak *kisegítő* szervévé alakul át.²⁾

A második esetben a munkaadók és munkások önkormányzati alapon egy olyan, az egész államot érdeklő közfeladatot oldanak meg, amely a legmélyebben és a legközelebről őket magukat érdekli s szervezetük nemcsak *kisegíti* a közigazgatást, hanem beleolvad a speciális célok megvalósítására törekvő közigazgatás szervezetébe s mint ilyen *köztestületté* lesz. Minthogy a mi jogunk az elméletileg lehetséges két megoldás közül az *utóbbit* választotta, *náluk a közjogi természetű biztosítás abban különbözik a közönséges, biztosítástól*, hogy míg emennél a biztosítással járó teendőket *magánvállalatok*, addig *amannál köztestületek* látják el.

S végül akár magánjogi, akár közjogi természetű biztosításról legyen szó, mindegyik annál inkább tudja a maga célját megközelíteni, mennél több személyre s a biztosításnak mennél több ágára terjeszti ki működését. Csakhogy míg a magánvállalatok ezt azért teszik, hogy mennél nagyobb nyereségre tegyenek szert, addig a köztestületeknél a cél egész társadalmi rétegek nyomorba jutásának megakadályozására s ezen a réven az állami és társadalmi rend *védelmezésére* irányul. A végcélban való ezen eltérésre kell visszavezetnünk, hogy az állam a közönséges biztosítást csak ellenőrzi, a munkásbiztosításban ellenben az állami hozzájárulás arányában *aktive* is részt vesz, mégpedig anélkül, hogy az állami hozzájárulással a munkásbiztosítás *jogi természetét* megváltoztatná s azt akár egészben, akár részben *szociális gondoskodássá alakítaná* át. S ugyancsak a végcélban való eltérésre kell visszavezetnünk, hogy a közönséges biztosítás, mint a magánjog körébe tartozó *magánérdekű biztosítás szerepel*, a munkásbiztosítás ellenben *kiemelkedik a magánjog keretei közül s a közigazgatási jog körébe tartozó társadalmi biztosítássá alakul át*.³⁾

¹⁾ V. ö. Paul Laband : Das Staatsrecht des deutschen Reichs V. kiad. III. köt. 289—296., 333—336. old. Dr. Kovrig Béla : Öregségi és rokkantsági biztosítás 8—14. old.

²⁾ Laband i. m. III. k. 290. old.

³⁾ V. ö. Az öregségi és rokkantsági biztosításról szóló törvényjavaslat indokolását. Dr. Kovrig Béla : i. m. 1—28. old.

Hogy az ily értelemben vett munkásbiztosítás csak lassú fejlődés eredményeképp tudott kialakulni, ezt a munkásbiztosításnak a céheknél és a bányatársuladánál jelzett előzményei bizonyítják. S hogy a gazdasági élet fejlődésével a *szakszervezetek* és a *munkaadók* részéről eszközölt biztosítást nálunk is a mind nagyobb és nagyobb tömegekre s a biztosításnak mennél több ágára kiterjedő *társadalmi biztosítás* váltotta fel s hogy ezen fejlődés eredményeképp nálunk is oly nagyarányú köztestületek alakultak ki, amilyeneket a magyar állam történelme — a szerzetesrendektől eltekintve — soha nem ismert, ez kitűnik a következőkből.

A társadalmi biztosítás és a munkásközegészségügy terén éles megkülönböztetést kell tennünk a munkásoknak három csoportja, t. i. *a) a gazdasági és erdei; b) a vízimunkálatoknál alkalmazott s c) az egyéb munkavállalók között.*

Az *első csoportból* ki kell küszöbölnünk egyrészt azon képesített gépkezelőket (vizsgázott gépészeket), akiket nem egy hónapra, vagy egy hónapot meghaladó időre szóló személyes és folytonos szolgálat teljesítésére, hanem csupán idénymunka végzésére, pl. a cséplési idényre fogadtak fel s másrészt azon szegődményes iparosokat, akik az illető gazdaságon kívül ipari munkát mások részére is végeznek, mégpedig nem alkalmilag, hanem *keresetszerűleg*. A munkásoknak ez a két kategóriája a betegségi és baleseti biztosítás szempontjából egyaránt a túlnyomóan ipari munkásokból álló harmadik csoportba, az összes többi gazdasági munkások pedig még akkor is, ha a gazdaság számára ipari munkát végeznek¹⁾ *az első csoportba tartoznak.*²⁾

Az első csoportba tartozó munkásokra vonatkozólag a mi törvényhozásunk ezideig még a betegségi biztosítást meghonosítani nem tudta s jogunknak ebbeli fogyatkozását akképen próbálja ellensúlyozni, hogy az ezen csoportba tartozó munkások megbetegedése esetén a betegsegélyezést ugyan kötelezővé teszi, de a segélyezés terhével nem valamely társadalmi biztosítással foglalkozó *köztestületet*, hanem közvetlenül a *munkaadókat* rója meg. Különbség mindössze a segélyezés feltétele és nagysága szempontjából van, egyrészt a *gazdasági külső cselédek* s másrészt a *többi munkások* között.

Azokat ugyanis, akik szerződéssel kötelezik magukat, hogy valamely gazdaságban vagyis az őstermelés, illetve a gazdaság bármely ágában bérért legalább is egy hónapon át személyes és folytonos szolgálatot teljesítenek, *gazdasági külső cselédeknek* kell tekinteni akkor is, ha a gazdaságon kívül

¹⁾ Az első csoportba tartoznak tehát a szegődményes iparosok és a vizsgázott gépészek is akkor, ha éves-, illetve haviszerződés alapján kizárólag a gazdaság részére dolgoznak. V. ö. Az 1913—XX. 2. §-át magyarázó 75.500—VI. 1/1926. sz. F. M. rendeletet.

²⁾ 1913—XX. 2. §., 1927—XXI. 2. §. 75.500/1926—VI. 1. sz. F. M. rendelet I—III. pont. 58.153/1927—VI. 1. sz. rendelet I—III. pont.

a háztartás számára, vagy ha gazdasági vasút mellett, illetve, ha csak egy bizonyos idényben mint sommás munkások, mint nyári cselédek működnek.¹⁾ Mindezek mint úgynevezett gazdasági, vagyis külső cselédek feltétlenül igényt tarthatnak arra, hogy gazdájuk őket és családtagjaikat betegségében részesítse. A segélyezés pedig abból áll, hogy a *gazda* köteles megfizetni — de legfeljebb csak 45 napon át — a házi gyógykezelés és a gyógyszerek összes költségeit; elhalálozás esetén a *gazda* köteles viselni a temetkezési költségek egy részét s mind a két esetben egyaránt ő köteles gondoskodni a megfelelő fuvarról. A gazda ebbeli kötelességei alól csak akkor szabadul, ha a betegséget nyilvánvalóan a beteg saját hibája idézte elő.²⁾

A napszámosoktól eltekintve, akiknek betegsegélyezésre igényük nincs, az összes többi gazdasági és erdei munkások csak *feltételesen*, vagyis akkor követelhetik, hogy a munkaadó betegség esetén az ő, de nem egyúttal családtagjaik gyógykezeléséről és esetleg ellátásáról is legfeljebb nyolc napon át gondoskodjék, ha idegen községből vállalkozott munkára.³⁾

Míg a mi jogunk az *első csoportba* tartozó munkásokra vonatkozólag a betegségi biztosítást egyáltalán nem, addig a biztosítás egyéb ágait ismeri ugyan, de közöttük a következő megkülönböztetést teszi.

Akár egy bizonyos életkor elérése vagy aggkor, akár rokkantság vagy halál esetére kelljen a gazdasági munkást biztosítani, akár pedig nyugdíjbiztosításról legyen szó, a biztosítás a gazda és a munkás részéről egyaránt csak *jog*; a *baleseti* biztosítás ellenben a gazdasági munkások két rétege, a gazdasági külső cselédek és a gazdasági gépmunkások javára a *gazda*, illetve a *gazdasági gép tulajdonosa részéről nemcsak jog, hanem kötelesség* is. A gazda ugyanis köteles minden egyes olyan alkalmazottja után, akit a fentiek szerint *külső* cselédnek kell tekinteni, a megállapított hozzájárulást az Országos gazdasági munkáspénztárba befizetni s ezen az alapon minden egyes külső cselédnek joga van a pénztár *rendkívüli tagjait* megillető baleseti segélyekre. A *gazdasági gép tulajdonosa* pedig, akár a saját gazdaságában, akár mások számára dolgozik, köteles a szántó-, cséplő- és egyéb gazdasági gépek mellett alkalmazott összes etetőket, fűtőket, kéveadogatókat, egyszóval az összes úgynevezett gépmunkásokat rendkívüli tagok gyanánt az Országos Gazdasági Munkáspénztárba felvételni, helyettük a tagsági díjat megfizetni⁴⁾ s ezen a révén részükre a baleseti segélyeket biztosítani.

Annak mármost, hogy a mi törvényhozásunk a gazdasági munkások biztosítását csakis baleset esetén teszi kötelességgé, — aggkor, rokkantság —

¹⁾ 75.000/1926. VI. 1. F. M. rendelet 1—6. §.

²⁾ 1907—XLV. 1., 28—31. §§. 1913—XX. 2. §. 1927—XXI. 2. §.

³⁾ 1898—II. 33. §. 1899—XLVI. 18. §. 1900—XXVIII. 18. §.

⁴⁾ 1922 — XX.1. §. 1900 — XVI. 2., 22., 23. §§. 1902 — XIV. 1—19., 25., 26. §§. 1912 — VIII. 5. §. 1913 — XX. 2. §. 1927 — XXI. 2. §.

egy bizonyos életkor elérése és elhalálozás esetére ellenben a biztosítást csakis mint *jogot* szabályozza, egy rendkívül fontos *tényleges* következménye van. Bár kétségtelen, hogy a munkások *önkéntes* biztosítását is társadalmi biztosításnak kell tekintenünk, a való életben a társadalmi biztosításnak ez a válfaja a *hozzáfűzött reményeket beváltani képtelen*. Mi sem bizonyítja ezt hathatósabban, mint az a tény, hogy 1925-ben a 457.050 biztosított gazdasági munkás között mindössze 15.000 volt olyan, aki magát *önként* biztosította s a biztosítottak 97%-a a *kötelezően* biztosítottak sorából került ki. Az *Országos Gazdasági Munkáspénztár tehát 97% erejéig baleseti biztosítással foglalkozik* s mint ilyen, 225.000 gazdasági külső cselédet és 209.900 gazdasági gépmunkást s ezeknek a családtagjait, összesen tehát közel 1,200.000 érdekeltet foglal össze egy egységes köztestületbe s 1925-ben pl. 2.211 gazdasági és gépmunkásról s 4.594 családtagról gondoskodott olyanformán, hogy baleset esetén a pénztár tagjait orvosaival gyógykezelte; a gyógyszerek a kötszerek és műszerek árát megfizette s egy hétnél hosszabb ideig tartó keresetképtelenség esetén mindaddig, míg a munkaképtelenség tartott, de legfeljebb 10 héten át napi 15.000 korona segélyt adott, illetve a gazda által előlegezett napi segélyt megtérítette; baleset miatti rokkantság esetén a keresetképtelenség tartamára évi 3,600.000 korona járadékot, illetve nem teljes munkaképtelenség esetében aránylagos *részjáradékot* utalt ki; baleset miatti halál esetén pedig — családtagoknak, feleségnek és gyermekeknek hátrahagyása esetén — négy, illetve hatmillió korona, nagy családosoknál maximum 12,000.000 korona, *egyszersmindenkorra szóló segélyt*, egyébként t. i. családtagok hátra *nem* hagyása esetén 1,500.000—2,000.000 korona *temetési segélyt* adott.¹⁾

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az Országos Gazdasági Munkáspénztár a gazdasági munkásbiztosítás minden fogyatékosága mellett is — tagjainak és az ő révükön érdekeltnek nagy számánál fogva — *egyike a szociális célt szolgáló legfontosabb köztestületeknek*.

*

A társadalmi biztosítás és az ezzel kapcsolatos közegészségügyi közigazgatás szempontjából a munkavállalók *második* csoportjába azon munkások és egyéb magánalkalmazottak tartoznak, akik egyrészt a vizitársulatok rendes kezelésénél, üzeménél s a magasépítés körébe nem tartozó vizimunkálataiknál és melléküzemeiknél s másrészt a földművelésügyi tárca házi-kezelésében végzett hasonló vízi és erdei munkálatoknál vannak alkalmazva. A munkavállalóknak ez a rétege eredetileg az *iparforgalmi* biztosítás hatálya alá tartozott. Az 1912. évi VIII. t.-c. 13. §-a azonban felhatalmazást

¹⁾ 39.555/1924 — Vi. 2. sz. rend. Bp. K. 1924. 285. sz.

adott arra, hogy ezen munkavállalók az ipari biztosítás hatálya alól kivétesenek s a rájuk vonatkozó biztosítás ideiglenesen rendeletileg szabályoztassék, mégpedig az iparforgalmi biztosítás szabályaitól eltérőleg.

A rendeleti szabályozás mintegy átmenetet alkot a gazdasági és az iparforgalmi munkásbiztosítás között. S az átmenet abban nyilvánul meg, hogy a második csoportba tartozó munkavállalónak s a vele egy háztartásban élő feleségnek és keresetképtelen családtagoknak betegség esetén *ugyanolyan fajta* és lényegtelen eltérésektől eltekintve *ugyanakkora* segélyekre van igényük, mint az ipari munkásoknak, de nem az Országos Munkásbiztosító Intézettel, hanem épúgy, mint a gazdasági külső cselédeknek közvetlenül *az ő munkaadójukkal*, vagyis a *vizitársulattal*, illetve az államkincstár részére a *vizimunkálatot vezető hivattal* szemben. Ép ezért a betegsegélyezési járulékot is a munkaadó részére fizetik s ha a segélyezés tárgyában munkaadó és munkavállaló közt jogvita támad, a jogvita felett is nem a kir. járásbíró, mint munkásbiztosítási bíróság, hanem a gazdasági külső cselédek ügyeiben határozó fórumok döntenek.¹⁾ A második csoportba tartozó munkavállalókat tehát betegség esetére biztosítani nem lehet; ők csak *betegsegélyezésben* részesülnek. Ellenben az idetartozó munkásokat is *lehet*, sőt a vizitársulatok, illetve a munkáltató hivatalok részéről *kötelesség* is biztosítani *baleset esetére*. S a biztosítás a vizsgázott gépészek kivételével, akik az iparforgalmi biztosítás hatálya alá tartoznak, ugyanazon Országos Gazdasági Munkáspénztárnál történik, amelynél a gazdák az ő külső cselédjeiket kötelesek baleset esetére biztosítani.²⁾

¹⁾ V. ö. 37.777/1924. VI. 2. sz. F. M. rendelet 1—18. §§.

²⁾ Ha a vizitársulat, illetve a munkáltató hivatal az ő balesetbiztosítási kötelességének eleget nem tenne, az ebből eredő kárt a vizitársulat, illetve a földmívelésügyi tárca köteles a sérültnek, illetve jogutódainak megfizetni. V. ö. 12.345/1923. sz. F. M. rendelet 1—17., 18., 19., 28. §§; 37.777/1924—VI. 2. sz. F. M. rendelet 19—28. §§; 25.400/1925 VI. 2. F. M. 1—3. §§.

(Folytatjuk.)